

Legenda o Atili na području Istre

Prodan, Kristina

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:883497>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**



Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)



Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KRISTINA PRODAN

LEGENDA O ATILI NA PODRUČJU ISTRE

Završni rad

Pula, travanj, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

KRISTINA PRODAN

LEGENDA O ATILI NA PODRUČJU ISTRE

Završni rad

JMBAG: 0303078142, izvanredni student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij predškolski odgoj

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vjekoslava Jurdana

Pula, travanj, 2021.



IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Kristina Prodan, kandidatkinja za prvostupnicu Preddiplomskog stručnog studija Predškolskog odgoja, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine



IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Kristina Prodan dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Legenda o Atili na području Istre“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sažetak

Istra je zbog svoje pozicije stoljećima bila u interesu brojnim vladarima, na tom području vodile su se mnoge bitke te je kao posljedica toga promijenila razne vladare. Nekada su se određeni povijesni događaji zapisivali dok bi se neki usmeno prenosili s koljena na koljeno. Oni događaji koji su se prenosili s generacije na generaciju dio su usmene književnosti. Usmena je književnost od iznimne važnosti, omogućuje nam da upoznamo živote naših predaka i prenesemo našu filozofiju života potomcima. U prošlosti su se najčešće pripovijedale priče, legende, mitovi, predaje i druge vrste usmene književnosti. Jedna od takvih je *Atila na području Istre*. Upravo navedena legenda jest tema ovog završnog rada, propitat će se pripada li taj usmeni tekst usmenom žanru legende ili je kazivan u žanru predaje. Da bi takva djela ostala sačuvana potrebno ih je obrađivati s djecom, posebice u predškolskom odgoju kada su djeca najviše zainteresirana za legende i predaje. Time djeca stvaraju naviku njegovanja zavičajne baštine. Unatoč svom velikom značaju zavičajna baština je u posljednje vrijeme zapostavljena u odgoju i obrazovanju djece. Posljedica toga je to da novije generacije djece ne poznaju običaje, znamenitosti, dijalekt i ostale elemente zavičajne baštine. Zadaća djelatnika u odgojno-obrazovnom sustavu je upravo osvijestiti važnost očuvanja zavičajne baštine kod djece kroz rad u predškolskim ustanovama i izvan nje.

KLJUČNE RIJEČI: usmena književnost, Atila, legenda, predaja, zavičajna baština, predškolski odgoj

SUMMARY

LEGEND OF ATTILA IN ISTRIA

Due to its position, for centuries Istria has been a subject of interest for many rulers, many battles were fought on its grounds and as a result it had changed various rulers. Once upon a time, some historical events were written down, while others would be passed down orally from generation to generation. Those events that have been passed down orally through the generations fall under the category of oral literature. Oral literature is extremely important, it allows us to get to know the life of our ancestors and pass on our philosophy of life to our descendants. In the past, stories, legends, myths, traditions, and other types of oral literature were the ones that were most often used. In Istria we come across many types of oral literature, one of which is Attila in Istria. We will analyze if it belongs to a legend or to a story transmission of oral literature. In order for such works to come to life, it is necessary to process them alongside children, especially in preschool education, when children are most interested in legends and oral literature stories. That is the way children create the habit of nurturing their homeland heritage. Despite of its great importance, the homeland heritage has recently been neglected in the upbringing and education of children. As a result, recent generations of children are not acquainted with the customs, sights, dialect, and other elements of their homeland heritage. The exact goal of the educational system employee is to bring awareness to the preservation of homeland heritage and its importance to children through the work in preschool establishments and beyond as well.

KEY WORDS: Oral literature, Attila, legend, tradition, native heritage, preschool education

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	O ZAVIČAJU.....	3
2.1.	Povijest Istre	5
3.	USMENA KNJIŽEVNOST	8
3.1.	Usmena književnost s djecom	10
4.	LEGENDA ILI PREDAJA.....	10
4.1.	Legenda	11
4.2.	Predaja.....	12
4.3.	Predaja o Atili na području Istre.....	14
5.	ZAVIČAJNA BAŠTINA.....	15
5.1.	Zavičajna baština u radu s djecom	16
6.	ATILA.....	19
6.1.	Apotropejski lik Atile	22
6.2.	Legenda o Atili	26
6.3.	Atila u usmenom kazivanju	29
7.	METODIČKI MODEL RADA S DJECOM NA PRIMJERU LEGENDE O ATILI	31
8.	ZAKLJUČAK.....	47
9.	LITERATURA.....	48

1. UVOD

Istra je najveći hrvatski poluotok, prostire se od Miljskog poluotoka i naselja Doline (San Dorligo della Valle) sjevernim rubom Ćićarije do Klane, Kastva i uvale Preluke kraj Voloskoga. Prepuna divnih lokaliteta, zanimljiva po svojoj kulturi kojoj posebitost daje i često mijenjanje stranih vladara na tome području. Autorica rada, za potrebe kolegija Usmena zavičajna baština uputila se u Zavičajni muzej Poreštine u kojem rade stručni poznavatelji zavičajne povijesti. Taj je muzej, osim što čuva muzejski fundus i organizira razne izložbe, 2008. godine pokrenuo povijesni festival Giostra koji se od tada organizira svake godine. U sklopu Giostre svake godine bude prikazana i nova predstava. Tema predstave najčešće biva odabrana iz sudskih spisa i adaptirana za predstavu. Gaetano Benčić, kustos Zavičajnog muzeja Poreštine te povjesničar, najčešće je autor predstava. Početna ideja autorice ovog rada bila je obraditi jednu od predstava za potrebe kolegija Usmena zavičajna baština, iz čega se rodio interes za rad koji je trenutno dao inspiraciju za ovaj završni rad. Na preporuku Gaetana Benčića tako se odlučila za legendu o Atili. Naime, Benčić je prije petnaest godina napisao scenarij za predstavu, nadahnut Plautovom *Aululariom* te legendom o Atili, pod nazivom *La pignata de oro*. Uz potporu spomenutog autora, autorica ovog rada imala je veliku pomoć Vltave Muk, voditeljice zbirke Kulturno-povijesnog, Etnografskog i Galerijskog odjela Zavičajnog muzeja Poreštine. Vltava Muk vodila je predavanja o Atili za školsku djecu unazad desetak godina.

Postoje povijesni dokazi o postojanju Atili, no ne i utemeljeni dokazi da je došao i prebivao na samom području Istre. Iako nema dokaza, dandanas u starijoj populaciji mogu se čuti strašne priče o Atili na području Istre, posebice na području sjeverne Istre. U ovom radu pisat će se o Istri, rodnom zavičaju autorice, o povijesti Istre, a najveća će se pažnja posvetiti legendi o Atili na tom području i kako se ta ista legenda može primijeniti u radu s djecom. S obzirom da je navedena legenda u nekim izvorima uvrštena u predaje dok je u drugima nalazimo kategoriziranu kao legendu, analizirat ćemo obilježja legende i predaje da bi je mogli adekvatno razvrstati. Legende i predaje obje ulaze u usmenu književnost, a objasnit ćemo koja je važnost usmene književnosti naročito u radu s djecom.

Usmena književnost nam često služi za očuvanje sjećanja naših predaka koja ćemo prenijeti narednim generacijama. Globalizacija s jedne strane donosi napredak, no s druge strane kao nuspojava toga napretka dolazi do zaboravljanja naših običaja, dijalekata i još mnogo toga, točnije svega onoga što čini zavičajnu baštinu. Postoje samo rijetki vrijedni pojedinci koji se još uvijek „bore“ za očuvanje naše baštine, iz tog razloga svi se trebaju potruditi da ona ne ostane zanemarena i zaboravljena. Veliku odgovornost u tome imaju pedagoški djelatnici, koji prenose svoje znanje na generacije na kojima svijet ostaje. Tako u predškolskom odgoju treba isticati važnost zavičajne baštine te usaditi djeci ljubav prema istoj koja će s njima ostati kroz cijeli život.

2. O ZAVIČAJU

Istra je najveći poluotok istočne jadranske obale. Kopnena granica se već godinama utvrđuje u mnogobrojnim raspravama. Prostire se kroz 3558 km², od čega 3135 km² (88% površine) pripada Hrvatskoj, 385 km² Sloveniji i 38 km² Italiji. Na ovom području smjestili su se brojni srednjovjekovni gradići, neki su građeni na brdima, dok su drugi uz more, no u oba slučaja opasani su snažnim zidinama. Najpoznatiji primjeri su Novigrad, Buzet, Hum, Motovun, Buje i Grožnjan, no tu su i oni nešto manje popularni, poput Višnjana, Momjana i Oprtija. Svaki od ovih gradova priča posebnu priču, u kojima ponekad imate osjećaj da je vrijeme stalo, posebice u starogradskim jezgrama. Slika prikazuje divan pogled na Motovun i okolni krajolik. (dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28002>, pristupljeno: 3. veljače, 2021.)

Slika 1: *Pogled na Motovun*



Izvor: <https://www.naturala.hr/ta-divna-istra-sto-posjetiti-i-gdje-dobro-pojesti/> (Pristupljeno: 1. veljače, 2021.)

Hum, najmanji grad na svijetu, danas broji 22 stanovnika, a početkom XX. stoljeća nastanjivalo ga je 400 ljudi. Današnji Hum predstavlja pravi spomenik srednjovjekovnome gradu, budući da je do danas sačuvao srednjovjekovni izgled i raspored ulica. Od ostalih kulturno-povijesnih spomenika treba istaknuti ciklus humskih

fresaka iz romaničkog razdoblja, koje se nalaze u crkvi sv. Jeronima na humskom groblju. Na jednoj od fresaka nepoznati humski pop glagoljaš urezao je Humski grafit, najstariji glagoljski grafit u Istri. Spomenuti je svećenik na zidu iza oltara zapravo evidentirao tzv. gregorijanske (grgurske) mise, koje su naručivali pojedini vjernici (Šarlija, 2009. Dostupno na: <https://povijest.net/istarski-puti-4-hum/>, pristupljeno: 2. veljače, 2021.).

Grožnjan, naselje jugoistočno od Buja, leži na visoravni iznad doline rijeke Mirne. Sačuvana su stara gradska jezgra i dio zidina, od toga glavna gradska vrata na istočnoj strani (XV.- XVI. st.), renesansna loža iz 1587., barokno-klasicistička palača Spinotti (1681.), renesansna palača Corner (1567.), a izvan zidina je kapela sv. Kuzme i Damjana. Kapela posjeduje lopicu iz 1554. koja je pregrađena 1834., te je unutrašnjost kapelice 1990. freskama oslikao Ivan Lovrenčić. Na glavnom trgu nalazi se barokna župna crkva sv. Vida, Modesta i Krešencije iz 1770. Grožnjan se spominje pod vazalnim gospodarima akvilejskog patrijarha u 1102. godini. Nakon *Zadarskog mira* postaje sjedište mletačkog kapetana nadležnog za područje sjeverno od rijeke Mirne, no 1394. gubi na važnosti premještanjem tog sjedišta u Rašpor. Izgradnjom željezničke pruge *Parenzane* (1902.- 1935.) koja je povezivala Trst i Poreč, Grožnjan u kraćem periodu jača svoj gospodarski razvoj. Danas je Grožnjan kulturno središte zbog likovne kolonije i ugledne međunarodne ljetne glazbene škole, obje su započele svoj rad šezdesetih godina prošlog stoljeća (dostupno na: <https://proleksis.lzmk.hr/24675/>, pristupljeno: 2. veljače 2021.).

Pokraj sela Ferenci pronađeni su tragovi slavenske nekropole iz VII. stoljeća, prvi vidljivi tragovi života na području Vižinade. O Vižinadi kao posjedu porečke biskupije postoji pisani spomen iz 1177. U razdoblju od XII. do XV. stoljeća bila je imanje različitih obitelji, a 1530. godine grof Girolamo Grimani kupuje mjesto. Do XVII. st. Mletačke vlasti je nastanjuju izbjeglicama iz Dalmacije i drugih krajeva koje bježe od osmanlijske vlasti. Vižinadi je pripadala luka na rijeci Mirni u Baštiji, na zidu nekadašnjeg fontika na povijesnom trgu i dandanas stoji ploča s cjenikom prijevoza za različite vrste proizvoda kojima se trgovalo. Do XVII. st. Vižinada je bila jedno od glagoljskih središta u kojima se pisalo glagoljicom (dostupno na: <http://www.vizinada.hr/Povijest.aspx>, pristupljeno: 2. veljače 2021.).

Novigrad, lučki grad smješten na zapadnoj obali Istre na vapnenačkom poluotoku (do XVIII. stoljeća bio je otok), grad se s poluotoka proširio najviše potkraj XX. st. prema

zapadu i sjeveru. Ostaci mnogih ladanjskih vila potječu još iz antičkog doba, no prvi put se spominje Novigrad 599. u pismu pape Grgura I. upućenom ravenskom nadbiskupu Marijaninu. Novigradska biskupija utemeljena je u VI. st., te je postojala do 1828. godine i nakon toga je pripojena tršćansko-koparskoj biskupiji. Novigradska biskupija bila je podložna akvilejskom patrijarhu, isti je imao i svjetovnu vlast. Grad se spominje u srednjovjekovnim izvorima pod nazivima *Civitas nova* i *Enomia*. Da bi stekao veću autonomiju, u XII. st. udružuje se u savez gradova na čelu s Pulom, ali mora prisegnuti na vjernost Mletačkoj Republici. Nakon pokušaja osamostaljenja, građani priznaju vlast Mletačkoj Republici koja je trajala od 1270. do 1797. godine. Mnoge neprilike pogađaju grad između XIII. i XIX. st., posebice razorne bile su epidemije kuge, gusarski napadi i malarija. U XVII. i XIX. stoljeću zbog razvoja luke Novigrad doživljava svoj gospodarski uspon, a krajem XIX. st. razvija se turizam koji je i danas glavna gospodarska grana (dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44266> , pristupljeno 2. veljača 2021.).

Ovo je samo nekoliko mjesta u Istri, svako po sebi bogato je poviješću i svako od tih mjesta veže legenda kako ga je Atila poharao. Nisu to jedina mjesta u kojima se Atila spominje, no u ovome radu autorica je odlučila spomenuti samo gore navedene.

2.1. Povijest Istre

Povijest Istre uistinu je zanimljiva za proučavanje, od samih početaka ljudske aktivnosti gdje najstariji trag ljudskoga života u Istri seže u stariji paleolitik (oko 800000. pr. Kr., nalazi iz Šandalje kraj Pule), pa sve do modernoga doba.

U XI. st. pr. Kr. (početak željeznog doba) na povijesnoj pozornici Istre pojavljuju se Histri, prvi povijesni narod u Istri, koji je od VII.–VI. st. pr. Kr. dokumentiran u pisanim izvorima. Procesom romanizacije, sredinom I. st. pr. Kr., započelo je osnivanje kolonija, u Puli (Colonia Pietas Iulia Pola) i vjerojatno i u Poreču. Potkraj III. st. u Istri se javlja kršćanstvo, a već početkom IV. st. grade se prve crkve, Poreč i Pula najstarija su biskupska središta. Sve to dovodi do izrazitih promjena u društvenoj strukturi, mijenja se upravni i politički ustroj, a gospodarstvo se dijelom vraća na naturalnu razmjenu. Kada se Rimsko carstvo raspalo uslijedila je vladavina Ostrogota bez većih promjena u društvenom ustroju i politici. Povratak pod Bizant samo dodatno učvršćuje

već prisutne načine upravljanja tako da gradske općine tada dobivaju na važnosti te zadržavaju visoki stupanj samouprave. Unutar gradova postojala je jasna odvojenost između civilne i vojne uprave pa je zato društveni sloj koji je upravljao gradom potjecao iz srednjega staleža, dok su veleposjednici bili isključeni iz gradske uprave (Levak, 79-83: 2007). Uspon su tada doživjele gospodarska i graditeljska djelatnost (Eufrazijeva bazilika u Poreču, bazilika sv. Marije Formoze u Puli). U drugoj polovici VI. i na samom početku VII. st. Istru je pogodilo nekoliko epidemija kuge, a istovremeno je trpjela žestoke napade Langobarda, te je iz tih razloga poluotok zahvatila duboka kriza (dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28002>, pristupljeno 3. veljače 2021.).

Od druge polovice VIII. stoljeća poluotok pada pod franačku vlast i postupno se uvodi feudalni sustav. Gradovi su sada bili lišeni onih sloboda i privilegija koje su uživali u prošloj državi, te su bili podvrgnuti pokrajinskoj vlasti vojvode. Dokument o Rižanskom placitu, koji se održao na samom početku IX. stoljeća, daje nam uvid o tranziciji Istre iz bizantskog u feudalno uređenje (Levak, 116: 2007). U razvijenom srednjem vijeku na području Istre sukobljavaju se feudalne vlasti zbog težnje gradova autonomiji i sve većeg utjecaja Mletačke Republike. Istra je u to doba bila sastavni dio većih markgrofovija (veronske, akvilejske, furlanske), no u periodu vlasti njemačkih dinastija Svetog Rimskog Carstva odcjepljuje se u zasebnu markgrofoviju, direktno pod kontrolom cara (Benussi, 122: 2002).

Uspostavljena je tako trostoljetna podjela Istre između Venecije i Habsburgovaca. O općinama, društvenim odnosima i granicama među posjedima akvilejskoga patrijarha i Pazinske knežije u XIV. st. svjedoči Istarski razvod. Na stotinjak srednjovjekovnih glagoljskih natpisa (Plominski natpis, Supetarski fragment), potkraj XV. st. nadovezuje se tiskarska djelatnost u Istri s kojom su povezane i neke od hrvatskih inkunabula. S tom su tradicijom bili upoznati M. Vlačić Ilirik i P. P. Vergerije ml., koji su u drugoj polovici XVI. st. iz Istre krenuli u širenje protestantizma. Izvori su zabilježili nova vjerska gibanja u Istri, no ona su na samom poluotoku nestala do kraja XVI. st. Kroz cijelo XVI. st. dolazilo je do sukoba na mletačko-habsburškoj granici. Sa sjevera Istru pogađaju osmanske provale, a dijelovi poluotoka opljačkani su i opustošeni u austrijsko-mletačkom ratu (tzv. ratu Cambraiske lige protiv Venecije) 1508.–23. Mletački je dio poluotoka u više navrata bio pogođen i epidemijama kuge i malarije, unatoč tome

Mlečani nastavljaju kolonizirati poluotok što je bio trajan proces (Istarska enciklopedija, Jurković, 627-628: 2005), (Istarska enciklopedija, Bertoša, 628: 2005).

Pad Mletačke Republike očit je već Campoformijskim mirom (17. X. 1797.), kojim je legalizirano austrijsko upravljanje pokrajinom. Prije završetka rata (Požunski mir, 26. XII. 1805.) Francuzi su zauzeli bivšu mletačku Istru. Nakon Francuza, u rujnu 1813., Istru su zaposjele austrijske postrojbe. Kraljevina Ilirija osnovana je 1816., a u njen sastav je ušla i Istra. Upravi Austrijskoga primorja podčinjena su okružja na čelu kojih je okružni kapetan. Najvažnije područje gospodarstva o kojem je ovisila egzistencija najvećega dijela stanovništva bilo je poljodjelstvo, a razvija se i cestovna mreža. Istra tada bilježi velik demografski rast, tako je 1848. imala više od 230.000 stanovnika koji su prebivali u 24 grada i 479 sela. Politička previranja, koja se događaju iste godine između nacionalne elite i istarskih Talijana, prati nedostatak nacionalne svijesti u Hrvata. Biskup Juraj Dobrila bio je predvodnik borbe za hrvatska prava u Istri, među prvim zahtjevima u Istarskom saboru u Poreču zatražio je da hrvatski postane službeni jezik, uz talijanski. Nakon ukidanja apsolutizma za Istru je predviđen Pokrajinski sabor (Istarski sabor). Na političkoj sceni pojavljuju se tri nove ličnosti koje će obilježiti hrvatski politički pokret u Istri: Matko Laginja, Matko Mandić i Vjekoslav Spinčić. Na početku XX. st. hrvatski nacionalni pokret u Istri zahvaća cjelokupni hrvatski etnički korpus. Hrvatsko-slovenska narodna stranka nadmoćnim se izbornim pobjedama u gotovo svim općinama potvrdila kao jedina politička snaga na tom prostoru. Veliku važnost za promet i gospodarstvo ima izgradnja željezničke pruge do Pule 1876. godine, time Pula postepeno postaje najveći istarski grad i najjače gospodarsko središte, a jača njezina administrativno-politička važnost (Istarska enciklopedija prema Šetić, Manin, 629-631: 2005).

Izbijanjem 1. svjetskog rata 1914. Italija pokazuje veliki interes za istočnu jadransku obalu. Sklapanjem tajnog ugovora u Londonu 1915. godine Italiji je za ulazak u rat sa strane Saveznika obećan južni Tirol, Istra zajedno s Trstom i Goricom te dio Dalmacije. Rapalskim ugovorom iz 1920. godine Kraljevina Jugoslavija prepušta Istru i njoj pripadajuće otoke Kraljevini Italiji. Dolaskom fašizma na vlast ukinute su sve hrvatske škole, kulturne ustanove i udruženja te su hrvatska imena talijanizirana. Nakon toga slijedio je egzodus hrvatskog stanovništva. Objavom rata 1940. godine dolazi do pozivanja mnogih Istrana u vojsku, posebice Hrvata i Slovenaca. Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije, Narodnooslobodilački odbor Istre donosi proglašenje o

oslobođenju Istre te pripojenju federalnoj Hrvatskoj u novoj Jugoslaviji. Netom nakon toga Istru okupiraju Nijemci. Istra, Trst i Slovensko područje oslobođeni su u svibnju 1945. godine u sklopu partizanskih operacija za oslobođenje južnoslavenskog područja. Sporazumom Jugoslavije, SAD-a i Ujedinjenoga Kraljevstva 1945. godine u Beogradu, Morganova crta podijelila je Istarski poluotok na Zonu A (Trst i Pula) i Zonu B (ostatak Istre). Pariškim mirovnim pregovorom 1947. dolazi do stvaranja STT (Slobodnog Teritorija Trsta), Pula je pripala Jugoslaviji, dok je dio sjeverno od rijeke Mirne bio zona B. Zbog političke situacije dolazi do egzodusa (iseljavanja hrvatskog, slovenskog i talijanskog stanovništva), broj iseljenog stanovništva opada potkraj 1960-tih. Tek 1975. granica između zone A i zone B postaje službena talijansko-jugoslavenska granica. 1960-tih razvija se turizam u Istri, a 1980-tih osim ranije razvijene brodograđevne i metaloprerađivačke industrije, raste broj drugih industrijskih grana (Istarska enciklopedija, Dukovski, 631-636: 2005).

Rat 1990-tih je znatno zakočio taj rast. Raspadom Jugoslavije, 1991. godine Hrvatska proglašava nezavisnost. Istra u samostalnoj i slobodnoj Hrvatskoj čini jednu od 20 hrvatskih županija. Gospodarstvo se počelo oporavljati nakon vojno-redarstvene akcije Oluja, kada su stvoreni pogodni uvjeti za razvoj i mirno okuženje (Istarska enciklopedija, nije imenovano, 636-637: 2007).

Istra je zbog svoj položaja oduvijek bila mjesto mnogih povijesnih događaja te čestih promjena, svaka je promjena doprinijela izgradnji istarskog poluotoka i formiranju istarskog naroda kakvog danas poznajemo.

3. USMENA KNJIŽEVNOST

Usmena književnost se definirala kao „vrsta kazivanih ili pjevanih tradicijski uobličениh tekstova u živoj izvedbi ili u zapisu. Od romantizma s nazivom narodna književnost (češće poezija) podrazumijeva arhaične oblike usmenih tradicija“ (dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417>, pristupljeno: 10. veljače 2021.).

Književnost je bitna sastavnica ljudskog života, osim toga jedna je od temeljnih poveznica kulture u svom izvornom značenju, neovisno o tome pojavljuje li se u

usmenom ili pismenom obliku. Usmena književnost se opisuje kao umjetnost riječi, u samim počecima bila je namijenjena usmenom prijenosu, promatra se prema književnoteorijskim kriterijima kao i pisana navodi Stipe Botica (2013: 9).

Pisana i usmena književnost, kako piše Maja Bošković-Stulli, (1997: 29) isprepliću se otkada su prisutna ova dva načina iskazivanja riječi. Mogu se tu naći raznovrsne teme, siže, motivi, oblici stihova ili formule, no usmeni ili pismeni način pripovijanja dovode do specifičnog uobličavanja i vlastitih poetika. Iako se uobličavanje priče ponešto više razmatra u kontekstu suvremenih priča, dok su pripovijetke koje su se u velikom broju kazivale u srednjem vijeku bile uglavnom usmene. Njihove pisane oblike nalazimo samo u ponekim pisanim izvorima bez nagoviještanja o oblicima i njihovim pripovjedačima.

Pripovijedanje je prema Botici (2013: 385) proces u tradicionalnoj kulturi kojim se modelira i uređuje izgled nekog događaja uz pomoć nekog govora. Priča nastaje kad se u tom govoru koriste znatnije zalihe jezika, odabiru se riječi, te se kombiniraju računajući i na primaoca. Od početka ljudske govorne aktivnosti su se prepričavale priče, kako piše Olga Freidenberg (1987: 385), „Grci...su svaku priču nazivali *mythos*, priča je ono čega nema u stvarnosti (*plasma, fictio*), to je njena sličnost, „slika“, „istinska priča““ (prema: Botica, 2013: 385).

Botica (2013: 385), navodi da pojmovno mišljenje i sadržaj onoga o čemu se želi govoriti stvaraju suštinu pripovjednoga diskursa. Čovjek se postupno upuštao u takav govor dokazujući da je takvo pričanje značajna ljudska karakteristika, te da je ovaj oblik mnogo zahtjevniji od klasične komunikacije s drugima. Znalo se da je potreba za pričom imanentna ljudska potreba, jer je njome čovjek pokazivao svoje znanje i vještine o temama koje tako strukturirana priča implicirala, veći stupanj komunikacije te značajnu polisemantičnost.

Isti autor pojednostavljuje da usmena književnost, kada se promatra, opisuje i prosuđuje prema književnim načelima, pripada književnim rodovima lirike, epike, drame, retorike, jednostavnih oblika te brojnim tipovima pripadajućih i podređenih književnih vrsta i rubnih usmeno-književnih oblika. Nadalje, napominje da treba imati na umu kako se korisnici usmene književnosti ne bi trebali obazirati na teorijske postavke za pojedine rodove i vrste, jer bez obzira na strukturu, ističe da u njoj ne vlada nered i zbrka. Osim toga, navodi da je u usmenoj književnosti, više nego kod drugih oblika tradicijske

kulture, došlo do pomicanja žanrovskih granica (Botica, 2013: 45). „Fenomen književnosti koju je stvorila, održavala i njegovala tradicija (i tradicijska kultura) ne može se potpuno razumjeti izvan bitne kategorije usmenosti“ (Botica, 2013: 11).

Pričice bi se prepričavale sinovima od oca, zatim unucima i tako redom, s koljena na koljeno, a time bi se čuvale uspomene na davna i znamenita djela, koja bi onaj tko priča priču ponešto izmjenjivao prema svojim sklonostima. S obzirom na to da se obilno prepričavalo, svaki bi kazivač dodavao štošta po svojoj volji, a ispričano bi postalo legendarno ili predajno. Što se više prepričavala neka predaja to se više u nju vjerovalo (Botica, 2013: 389-390).

3.1. Usmena književnost s djecom

U zborniku *Živa baština* (Pinoza-Kukurin i Reš, 2002: 190) govore o slušanju i pričanju priča kao sastavnom dijelu djetinjstva, te naglašavaju da za razvoj osjećaja pripadnosti zavičaju posebnu vrijednost posjeduju priče koje su sadržajem i zbivanjem smještene u kraju u kojem dijete živi s obitelji. Dok su neke zabilježene i objavljene, te samim time dostupne široj populaciji, druge se prenose usmeno mlađim generacijama. Dijete ih vrlo rano upoznaje putem roditelja ili starijih članova obitelji. Za razliku od velikih gradskih vrtića, dječji vrtići u manjim mjestima jednostavnije će uklopiti narodno stvaralaštvo kao usmene narodne priče u aktivnosti svog odgojno–obrazovnog rada.

„Upravo nam upoznavanje s književnim tekstovima, kao što je čitanje slikovnica, pričanje priča, stvaralačko kazivanje stihova, pruža obilje mogućnosti za bogato ostvarenje komunikacije, i to između djeteta i odgojitelja, djeteta i vršnjaka, ali i djeteta s okolinom u kojoj živi i odrasta“ (Jurđana, 2015: 39).

4. LEGENDA ILI PREDAJA

U nekim izvorima o Atili na području Istre navodi se kao o legendi, dok je ostali svrstavaju pod predaju. U ovom ćemo završnom radu detaljnije analizirati gdje ista pripada. Davor Šišović u istarskom kalendaru, almanahu *Franina i Jurina* iz 2004.

godine (2004:18) navodi „Širom zapadne Istre, od Mirne do Lima, pripovijedaju se mnoge legende o Atili,(...) a u tom dijelu Istre gotovo da nema mjesta kojeg Atila u nekoj lokalnoj legendi nije razorio.“ Kako Maja Bošković-Stulli (1997: 23) navodi, legende i predaje su veoma bliske, toliko da u nekim jezicima kao francuskom, engleskom i talijanskom koriste naziv legenda za obje vrste. Upravo je ona u svojim djelima godinama, moglo bi se reći čitav život, sakupljala diljem Istre pripovijetke, predaje i legende. U djelu Bošković-Stulli *Zakopano zlato* u poglavlju povijesne predaje nailazimo na 9 predaja o Atili, dok je u *Istarskim narodnim pričama* autorica sakupila 14 predaja u posebnom poglavlju o Atili.

4.1. Legenda

„Kada je netko to prepričavao, svi su se detalji lako pamtili, pomno osluškivani, primjenjivali u vlastitom životu, pa ponovno prepričavali. Literatura tog tipa i srodnih žanrova – mirakula, egzempli, hagiografija, prispodoba... bila je izrazito omiljena vrsta, ponajprije za zabavu i dokolicu.“ (Botica, 2013:448).

U vrijeme kada su ljudima jedina večernja razonoda bila zajednička okupljanja, često su se prepričavale razne legende. Predaja i legenda su slični žanrovi, no postoje tipične odrednice po kojima ih razlikujemo. Botica ističe da legenda za razliku od predaje posjeduje religijske motive, nejasne i povijesne, pojedinačne i kolektivne asocijacije te posebice brojne fantastične elemente. Legendarno i narativ legende, u osnovi uzima kao temu zanimljive događaje iz života viših društvenih staleža, kao na primjer kraljeva, feudalaca, vitezova, svetaca te i svih ostalih likova i/ili događaja koji imaju nešto „posebno“ i naglašavaju ono što ide ka čudesnom i fantastičnom ističe Botica (2013: 446) u svom opisu legende.

U knjizi *Priče i pričanje* autorica Maja Bošković-Stulli (1997: 23- 24), ističe kako legende imaju vjerski sadržaj, najčešće teme su životi svetaca ili su vezane za pojedine crkve i svetišta. Legende, kao i predaje, sadrže nadnaravne elemente, no razlikuju se po tome što ne unose strah i nesklad, već se potiče vjera u Boga i svetačka čuda.

Botica piše kako se usmena književnost lako prenosila i time po strukturi posjeduje detalje po kojoj ju svrstavamo u auditivnu kategoriju i zabavljaču kategoriju. U

tradicijsku kulturu legende su ušle s religijskog područja u kojem nalazimo obilje čudesnoga, no gubi funkciju biblijskog čuda. Legende su većinom ostvarene u slobodnom pripovijedanju, tada čudesno ne poznaju granice i postaje nebitno ako se radnja odvija oko života svetaca, religijskih moćnika ili profanih likova. Zgode iz života, neobične i za običan puk neobjašnjive, lako postaju priča koja dobiva nevjerojatne sadržajne podatke i izraste u legendu, navodi Botica. Autori, pričaoci i recipijenti nemaju obzira prema priči, što omogućuje legendi da se razvija kao samostalna i osebujna vrsta. Što se tiče motivskog plana usmjerenost je ka prošlosti te specifičnim lokalnim zgodama (Botica, 2013: 448- 449).

4.2. Predaja

U knjizi *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Stipe Botica predaju opisuje kao vrstu usmenih priča sa specifičnim žanrovskim određenjem i s primjerenom tematskom, kompozicijskom i stilskom strukturom. Predaje se koncentriraju na zemaljsko, za razliku od bajki koje su prepoznatljive po nadnaravnim značajkama (Botica, 2013: 435). „Predaja konzervira sve ono što je određena sredina stvorila i što je odredila kao svoj *genius loci*: sve materijalne lokalne specifičnosti, mjesna vjerovanja, povijesne (prepričane) okolnosti, tipične mjesne prepoznatljivosti i nazore, mentalitete i stajališta“ (Botica, 2013: 435). U istoj knjizi Botica piše kako predaja ima mitski sadržaj, tajnovit, ponekad nejasan, s amorfnim silnicama dalekog svijeta i nizom demonoloških karakteristika u kojem likovi zadiru u ljudski život – raznim nelogičnim asosijacijama na povijesni život, realne i izmišljene zgode s povijesnim naznakama, prisutnost mitskih, povijesnih i kvazi povijesnih likova, te lokalnim i mjesnim specifičnostima (Botica, 2013: 436).

„Predaje su živa bića i kao takve imaju vijek trajanja. Mnoge su nastale, živjele i nestale, mnoge žive, a mnoge još uvijek nastaju. Oplemenjujući se kroz prostor i vrijeme, oplemenjuju čovjeka i narod. Ne može se bez predaje jer su one sastavni dio života. Ljudi im daju sebe mijenjajući ih i stvarajući ih. U tom tijesnom međudnosu izražavaju put stvaranja i čovjekovo mjesto pod suncem.“ (Kovačević, 2000: n.p.).

Maja Bošković-Stulli objašnjava da se predaje temelje na vjerovanju u istinitost onoga što se priča, osim toga predaje po kompoziciji i stilu opisuje kao jednostavne i često

jedno-epizodne. Autorica govori kako predaje kod čovjeka izazivaju psihički poticaj susreta s nečim tuđim, izvanrednim i neobičnim, neovisno da li se govori o nadnaravnom ili o dalekoj prošlosti. Premda se mogu činiti bezobličnima, ako su vjerno zapisane, predaje „svojom kratkoćom, fragmentarnošću, emotivnim rastrzanom tonom, nedovršenošću izražavaju nadahnuća iz kojih su nastala.“ (Bošković-Stulli, 1997:23).

Kovačević (2000: n.p.) predaje naziva „kamenom smutnje“ narodne književnosti, no nadodaje da čine najbrojniji književni rod. U velikom broju bivaju razbacane po različitim zapisima ili ostaju samo u sjećanju naroda. Samo su se poneke popularne predaje uvukle u narodni ili turistički život nekog kraja.

Bošković-Stulli dijeli predaje prema tematskim težištima na mitološke (demonološke, praznovjerne), povijesne i etiološke, te ističe kako se navedene vrste ne mogu strogo odvojiti jer im se sadržaji često isprepliću. Bošković-Stulli prema načinu prikazivanja predaje razvrstava na tri glavna oblika:

- Kronikat ili kratko priopćenje - informacija u sklopu govorne riječi
- Memorat - pričanje o događaju po vlastitom sjećanju
- Fabulat - tradicija prenošenja priča o kakvom događaju (Bošković-Stulli, 1997: 23).

Evelina Rudan u svom djelu *Vile s Učke*, koji detaljno analizira predaje kao usmeno-književni prozni žanr, u podjeli predaje osvrnula se na Maju Bošković-Stulli koja je razvrstala predaje prema načinu prikazivanja kao što je već gore navedeno. Iako Rudan veću pažnju posvećuje podjeli na osnovu njihove tematske razine i razlikovanju inicijatora nastanka. Rudan dijeli predaje na tri vrste: etološke, povijesne, demonološke/mitske/mitološke, a ovu vrstu predaje Rudan pripisuje Proppu, iako je njegova podjela bila na četiri vrste. Međutim, u knjizi *Vile s Učke* u najvećoj se mjeri analizira demonološka vrsta predaje.

- Etiološke predaje - govore o nastanku i podrijetlu stvari, biljaka, životinja i pojava u prirodi i ljudskom društvu i njihova imena, osim toga nastaju objektivizacijom predmetne stvarnosti
- Povijesne predaje - obuhvaćaju pojedini povijesni događaj i/ili povijesnu osobu

- Demonološke/mitske predaje - u središtu zbivanja imaju doživljaj susreta s nadnaravnim bićima ili pojavama i/ili tematiziranje njihove pojavnosti (Rudan, 2016: 28).

„Uvijek smo slijedili zakon Predaje. Predaja je u ono vrijeme spasila Egipat od gladi, učinila njegov narod najbogatiji od svih naroda. Predaja podučava kako ljudi prelaze pustinju i kako da udaju svoje kćeri. (...) Mudraci drže zlato najsvremenijom kovinom. Nemoj me pitati zašto. Ne znam. Znam samo da je Predaja uvijek u pravu“ (Coelho, 2012: 100, 124).

4.3. Predaja o Atili na području Istre

Nakon definiranja što je legenda a što predaja, možemo zaključiti da Atilu na području Istre svrstavamo u predaje, takvu hipotezu potvrđuju i ostali autori koji su analizirali ovu predaju. Zaključak donosimo na temelju činjenica da ju je stvorila određena sredina, specifična je za istarski kraj, po kompoziciji i stilu možemo je svrstati u jednostavnu i jedno-epizodnu te je povezana s dalekom prošlosti uz prisutnost mitoloških karakteristika.

Maja Bošković-Stulli u knjizi *Zakopano zlato* dijeli istarske predaje na povijesne i mitske, iako, kako naglašava, u povijesnim nisu nužno provjereni povijesni događaji. Predaje o Atili u navedenoj knjizi svrstane su u povijesne predaje, premda kako sama autorica naglašava mogu biti i mitske, no zbog sadržaja koji opisuje razaranje Istre i ratove dugog trajanja uvrštene su u povijesne.

Kratku analizu predaja o Atili nailazimo kod Eveline Rudan (2016: 155) koja se osvrnula na djela Bošković-Stulli. Rudan piše o većem broju predaja o Atili nego što bi se očekivalo, takvu činjenicu pridodaje zanimljivosti njegova lika, točnije „izronio“ je iz duboke prošlosti, odnosno preživio je dug put. Ista autorica Atilu naziva istarskom posebnosti, objašnjava da lik takvog profila nije moguće susresti u predajama iz drugih hrvatskih krajeva. Osim toga autorica potvrđuje svrstavanje navedene predaje pod povijesnu vrstu sa demonološkim karakteristikama.

Botica (2013: 435), kao i Rudan, definira postojanje u predajama genius loci: sve materijalne lokalne specifičnosti, mjesna vjerovanja, povijesne (prepričane) okolnosti,

tipične mjesne prepoznatljivosti i nazore, mentalitete i stajališta kod predaje o Atili su specifične zbog raznih detalja koji se poistovjećuju sa ponašanjima ljudi u Istri.

5. ZAVIČAJNA BAŠTINA

Zavičajna baština je specifičan dar kojeg je svaki pojedinac usvojio svjesno, ali ponekad i nesvjesno od kraja u kojem raste i u kojem se odgaja. Zavičajna baština svakog naroda čini taj narod jedinstvenim.

Prema Meri Maretić i Josipi Caktaš (2007: 87) zavičajna se baština definira kao duhovno i materijalno dobro, kojim je čovjek nekog područja razvojnim djelovanjem obilježio svoju egzistenciju u prostoru na kojem živi. U zavičajnu baštinu ubrajamo dobra iz prošlosti, prije globalizacijskog utjecaja te ostatke povijesnih događanja koja svojim utjecajem nisu promijenila prvobitnost hrvatskog čovjeka. Naslijeđem koje je primio usmenom predajom, čuvanom i obrađenom raznim životnim prilikama, s time se osobnost modelirala, stvarao se životni stil uz izvorne i iskonske vrijednosti. Zavičajna baština karakterizira kulturno-umjetničku vrijednost određenog područja, koju baštinici nose sa sobom. Autorice naglašavaju da je zavičajna baština prvenstveno zavičajno znanje i mudrost ljudi na određenom prostoru i u određenom vremenu. Osim navedenog, zavičajnoj baštini pripadaju pjesništva narodne književnosti koja sadrže narodno stvaralaštvo (izreke, narodne poslovice, zagonetke, pitalice). Također joj pripadaju glazbena i likovna umjetnost te spomenička baština, uporabni predmeti koji su pokazatelji stila života odražavajući raznolike odnose vezane uz kulturu, gospodarstvo i društveno-povijesna zbivanja. Ono što svaka zavičajna baština ostavlja za sobom i čini posebnost nekog kraja je „filozofija“ svakodnevnog življenja, zbog koje su se pisale, a i dandanas se pišu, mnoge pjesme.

Bausinger tvrdi da ako bi se promijenile okolnosti u kojima je pričanje dio običaja i da taj običaj funkcionira, ili u slučaju da životne okolnosti u velikoj mjeri oslabe taj običaj, ostao bi njegov trag u tradiciji. Sve što je određena zajednica prigrllila kao svoj bitan proizvod teško izlazi iz tradicije jer je u tradicijskoj svijesti kao *ritualizirani običaj* (prema: Botica 2013:11). Terry Eagleton (2002:69) navodi da su „vrijednosti kulture univerzalne ali ne apstraktne, one se ne mogu razvijati bez neke vrste lokalnog određenja“ posebice one u tradicijskom kontekstu.

Narodna tradicija je, navodi Margetić (2007: 233), „sjećanje koje je narod pobožno stoljećima čuvao i o kojemu su mudri starci prenosili iz generacije u generaciju lijepo i ružne događaje iz narodne prošlosti.“ No naglašava da treba uzeti u obzir da se radi o tradiciji vladajućeg sloja, koja se štitila i njegovala u narodu, te konstantno prilagođavala konkretnim okolnostima (prema: Botica, 2013: 47).

Maretić i Caktaš (2007: 89) govore o zavičajnoj baštini u današnje vrijeme, ističući problem gotovo totalne promjene slike krajolika do kojih je došlo zbog ubrzanih procesa urbanizacije, raseljavanja i izumiranja sela te različitih vrsta uništavanja izvornih vrijednosti tradicijskog ruralnog graditeljstva. U najvećoj mjeri uslijed urbanističkih rješenja, nekontroliranim uništavanjem okoliša dolazi do rušenja jednog važnog odsječka kulturnog naslijeđa nedjeljivog od identiteta. Autorice govore kako je povijest pojedinih područja, posebnost i istinska vrijednost duhovnih, kulturnih i drugih obilježja, integralni dio identiteta čovjeka u prostoru i vremenu. Identitet je odlika naroda koja ga čini drukčijim od svih ostalih (Maretić i Caktaš, 2007: 91).

Svaki rat i promjena vladara pušta svoj trag, mnogobrojna politička događanja na teritoriju sadašnje Republike Hrvatske sudjelovala su u stvaranju zavičajne baštine kakvom je danas poznajemo. Jedni bi rušili važne spomenike kulture, no mnogi su ih i gradili, samim time dok su neki stvarali, drugi su razarali. Osim materijalne baštine, nematerijalna baština, možda još i više, sa svakim se novim vladarom ponešto izmjenjivala, svaki bi vladar tražio da se rabi njegov jezik. Ipak, jezik je nešto što živi u pojedincu, time i u narodu.

5.1. Zavičajna baština u radu s djecom

Jurdana (2015: 19) piše da je dijete otvorena knjiga koju odrasli, kao roditelji, obitelj te odgojitelji, učitelji, metodičari i teoretičari imaju odgovornost i zadaću da u tu knjigu (života) utkaju samo najbolje i najkvalitetnije sadržaje.

Poveznicu između predaje i zavičajne baštine nailazimo kod Botice (2013: 390) u pričama koje hvale prostor, on govori kako se osjeća vrijednost naslijeđa, materijalnih, duhovnih i socijalnih dobara kao vrijedna kulturna baština koja se predajom mora

proslijediti. Predajom se cjelokupno kulturno naslijeđe prenosi novim naraštajima te to naglašava kao smisao predaje.

„Ukoliko se od najranije životne dobi buduće generacije budu susretale s bogatstvom kulture i njihove zavičajne baštine, jačat će istodobno i svijest o pripadnosti i identitetu“ (Maretić, Caktaš, 2007: 94). Autorice naglašavaju da je stvaranje odgovornosti za oživljavanje zapuštenih vrijednosti, koje postepeno preuzimaju lokalne zajednice, optimalni način uključivanja ljudi u projekte zaštite i njegovanja tradicije.

Prema Marku Stevanoviću (2002: 150) mlade treba odgajati ne kao pasivne promatrače baštine, već kao aktivne sudionike koji uče o njenim vrijednostima, čuvaju, nadograđuju i izgrađuju na stvaralačkim temeljima kako bi produžili generacijski niz u stvaranju novih društvenih i kulturnih vrijednosti.

U obrazovnom sustavu RH, zavičajna baština se u većoj ili manjoj mjeri obrađuje u programima vrtića i nižim razredima osnovne škole, no kasnije aktiviranje baštine u programske sadržaje ponajviše ovisi o organiziranosti izvannastavnih aktivnosti učenika i preferencijama učitelja (Pust Škrkulja, 2007: 202).

Prema Vjekoslavi Jurdani u odgojno-obrazovnom radu kao i u književnom odgoju treba postojati načelo zavičajnosti. Stevanović (2002: 151) iznosi elemente suvremene organizacije odgojno-obrazovnog rada zasnovane na vrijednostima baštine: neposredno stjecanje iskustva i istraživanje (izleti, ekskurzije u prirodu, posjete kulturnim institucijama, grupni i individualni projekti, razgovori, itd.), kazivanje doživljaja, samostalno stvaranje mapa na temelju prijašnjeg iskustva i mapa, slika i razglednica, slobodna rasprava, čitanje odgovarajućih tekstova, razgledavanje ilustracija, bogaćenje rječnika izučavanjem naziva starih predmeta, različiti oblici izražavanja baštine (pjesme, prozni tekst, notni zapis, slikanje, crtanje, modeliranje i dr.). U skladu s kronološkom dobi djeteta proširuje se i njegovo spoznajno područje upoznavanja baštine. To područje za djecu predškolske dobi je dom i vrtić, a za mlađu školsku djecu Stevanović predlaže:

1. razred: sadržaj baštine koji se nalaze u prostorima od učeničkog doma do škole
2. razred: područje mjesta i okolina
3. razred: općina i njezina okolina
4. razred: Republika Hrvatska (važni objekti).

Isti autor govori o tematici koja se nalazi u prirodnoj i društvenoj okolini. Odgoj koji se temelji na vrijednostima baštine može obuhvatiti sljedeća odgojna područja:

- Običaji
- Vjerovanja
- Jezik
- Pjesme
- Plesovi.

Bez obzira na kronološku dob djece, gore navedena područja izučavaju se u svim razvojnim stupnjevima u skladu s dječjim kognitivno-afektivnim i psihološkim mogućnostima.

Autorica ovog završnog rada ne slaže se sa stupnjevima spoznajnih područja, koji limitiraju područje spoznaje kao takvo po dobi. Podrazumijeva se da usvajanje novog sadržaja u nekom području treba biti u skladu s načelom postupnosti te je Stevanović optimalno odabrao područja spoznaje, no ona se ne moraju podudarati s gore navedenim uzrastom, već mogu mnogo ranije započeti sa spoznajnim područjima zavičajne baštine i ubrzati proces upoznavanja okoline.

U svom radu *Modelski pristup baštini kao izvoru odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolske i mlađe školske dobi* Marko Stevanović donosi originalni model za približavanje baštine u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske i mlađe školske dobi. Postoje različiti modeli, kao deskriptivni model (pismena i usmena objašnjenja), fizički model (može imati fizičku, kemijsku i biološku prirodu), slikovni model (minijature originala ili original predstavljen na simboličan način). Cilj modela je da se elaboriraju osnovna rješenja za uporabu u praksi i ostvarenje koncepcije stalnog izučavanja i očuvanje baštine kao osnovnih vrijednosti svakog suvremenog društva, njegove kulture i civilizacije. Modelom se preporuča utvrđivanje nositelja aktivnosti (u obitelji, vrtiću i školi), s gledišta brojčanosti subjekta u primjeni (pojedinačni, skupni, zajednički), vremenske zastupljenosti i s obzirom na organizaciju (spontano i organizirano). Postupci u korištenju modela uključuju sadržajne, materijalne i organizacijsko-stručne resurse.

Model za izučavanje baštine trebao bi sadržavati sljedeće strukturalne elemente:

- istraživanje, otkrivanje i utvrđivanje potreba za izučavanjem baštine

- programiranje odgojnih i obrazovnih potreba i sadržaja baštine
- planiranje aktivnosti
- organizacija i realizacija planiranih aktivnosti
- informiranje o proučavanju baštine
- praćenje aktivnosti
- vrednovanje rezultata.

Slika 2: Faze modelskog pristupa baštini



Izvor: Prema Stevanoviću, prilagodila autorica rada

(Stevanović, 2002: 153, 154).

Zavičajna baština može se obrađivati u samostalnim aktivnostima, no najčešće te aktivnosti budu u interakciji s ostalim područjima. Zavičajna baština obuhvaća mnogo područja, sva ta područja nam omogućuju šarolik rad sa djecom. Kroz korelaciju zavičajne baštine i ostalih odgojno-obrazovnih područja dolazimo do cjelovitog odgoja i obrazovanja kod djece koji je u skladu s integriranim kurikulumom. Upravo uvođenjem nacionalnog kurikuluma, koji ima točno definirane ciljeve, potiče se očuvanje povijesno-kulturne tradicije i razvoj nacionalne kulture.

„Zavičajni kontekst postaje ishodište baštinskih vrijednosti, a nacionalno poveznica unutar jednog narodnog bića“ (Obad, 2007: 174).

6. ATILA

Atila je poznat i kao Bič Božji (lat. flagellum Dei), a iza tog nadimka stoji znameniti vladar koji je u prvoj polovici V. stoljeća žestoko zatresao obje polovice ispaćenog

Rimskog Carstva. Bio je jedan od najvećih osvajača u povijesti te najčuveniji među barbarskim vođama u doba seobe naroda. Smatra se da je Atila bio niska rasta, širokih prsa, oveće glave, sitnih očiju, tupa nosa, rijetke brade i žućkaste puti. Volio je rat, bio je ponosan i uvjeren u svoju višu sudbinu, posebice nakon što je u njegov posjed došao legendarni mač koji su hunski vladari cijenili.

Ne zna se kad je točno Atila rođen, no pretpostavlja se da je to bilo u prvom desetljeću V. stoljeća. Atilin je otac, Mundiuka, uz braću Rugu i Oktara predvodio Hune kao jedan od vladara. Nakon smrti oca Mundiuka i strica Ruga, Atila i njegov stariji brat Bleda nasljeđuju hunsku kraljevsku vlast. Huni su u vrijeme pohoda Atila i Bleda, između 434. i 447. godine, stvorili golemo carstvo koje se protezalo od sjevernog Prionomorja na istoku te do rijeke Rajne na zapadu. Godine 447. Atila izdajnički ubija svog brata Bleda i nastavlja samostalno vladati. Nakon što je zavladao velikim djelom Istočnog Carstva, 451. godine napada središnju Galiju, a bitka završava povlačenjem Huna. Već naredne godine pokreće pohod na Italiju, središte Zapadnog Carstva. Opustošio je Akvileju, važan grad na sjevernoj jadranskoj obali. Time Atila nastavlja svoj napad, a na putu prema Rimu suprotstavlja mu se papa Leon I. Postoje različiti teorije kako je papa uspio odgovoriti Atilu od napada na centar Zapadnog Rimskog Carstva, bilo kako bilo, hunska vojska se već umorna povlači.

O smrti Atila postoji više teorija, jedna je da ga je ubila nožem lijepa Gotkinja Ildiko u noći njihova vjenčanja, dok druga teorija govori da se nakon razuzdane i pijane svadbene svečanosti ugušio u vlastitoj krvi koja mu je curila iz nosa, te je nađen mrtav. Velikom vladaru je priređen veličanstveni pogreb, kako bi ga ožalovali tijelo je bilo izloženo u svilenom šatoru. Nakon toga tijelo je položeno u lijes, prvi poklopac lijesa učvrstili su zlatom, drugi srebrom, treći željezom. U grob su stavili osvojeno oružje, drago kamenje i razne kneževske ukrase. Među njegovim sinovima izbile su borbe za vlast, hunsko je carstvo nestalo samo godinu dana od smrti velikog kralja. Na slici u nastavku možemo vidjeti portret Atila vrlo sličan gore navedenom opisu (Gračanin, 2015: 40-47).

Slika 3: *Atila*



Izvor: <https://www.alamy.com/stock-photo/attila-the-hun.html> (Pristupljeno: 20. veljače 2021.)

„Strašna se nevolja oko prve polovice V. stoljeća oborila na cijelu Europu. Huni, podrijetlom iz Mongolije, provališe u Rusiju, pa se zatim spustiše prema jugu, sve do obala Jadrana. Nezaustavljivi, prodriješe i u samu Italiju. Ne bijaše u njih pješastva, već na hitrim poludivljim konjima pregaziše sve što im se na putu prepriječi“ (Zlodi, 2000). Autor kazuje da su bili naoružani lukom i strijelom, prosijali su strah među vojskom i među narodom, nikoga nisu štedjeli. Nisu ostavljali iza sebe zarobljenike, već su ubijali djecu, a žene oskvrnjivali. Opljačkali su sve do čega bi došli, a zatim spaljivali zemlju i nastambe, tako da bi iza njih ostala samo pustoš. Predvodio ih je strašni Atila. Iako se u istarskom narodu misli da je Atila poharao područje istarskog poluotoka, Zvonimir Zlodi navodi kako je stigao do Akvileje, što je nama najbliže područje na kojem postoje dokazi haranja Atila. „452. godine stiže Atila sve do Akvileje. Pustošio je po mletačkom kraju, te se napokon utaborio na istočnoj obali rijeke Mincio, koja utječe u najveću talijansku rijeku - u Po.“. Iako Atila nije stigao do istarskog poluotoka, strah koji se proširio bio je izrazit. (Zlodi, 2000. Dostupno na: <http://www.veritas.hr/arhiv/ver2000/Ver4-00/zlatnele.htm>, pristupljeno 12. travnja 2021.).

6.1. Apotropejski lik Atila

Atila je živio u V. stoljeću, no nakon više od petnaest stoljeća se i dalje spominje u istarskom narodu. Lik Atila se tijekom srednjeg vijeka pa i kasnije postavlja na gradska vrata, kaštele, privatne kuće pa i crkve. Te likove možemo vidjeti ponajviše u gradovima Istre, pokoji lik se može vidjeti u Dalmaciji, Lici te Bosanskoj krajini, u slovenskom Krasu i sjevernoj Italiji, Austriji i Njemačkoj. O rasprostranjenosti lika Atila na istarskom poluotoku piše Ernesto Zar u članku znanstvenog časopisa *ATTI*, koji izdaje Centar za povijesna istraživanja, točnije 24. broju koji je izašao 1994. godine. Na istarskom poluotoku lik Atila poprima specifično značenje, tj. dobiva apotropejsku simboliku. Apotropejsko (grč. ἀποτρόπαιος: koji odvraća nesreću) je pridjev koji se odnosi na predmet ili čin koji služi za odbijanje zla. Apotropejska funkcija može biti objašnjena u raznim kontekstima: napad oružanih snaga, agresije od strane pojedinaca, kužne epidemije česte u prošlosti, iznenadne smrti, munja, tuča, požara te smrt životinja. Takvi se apotropejski likovi najčešće predstavljaju kao lica grotesknog i zastrašujućeg izgleda, koji bi trebali izazvati strah onoga koji ih gleda. Lik Atila ima vrlo često groteskni izgled kao npr. velika usta, ispupčene oči, dugačak isplažen jezik. Čin plaženja jezika je iz drevnih vremena simbol odbojnosti i uvrede. U većini slučajeva takve bi likove smjestili sa vanjske strane kuće, crkve i ostalih mjesta s namjerom da prestraše i udalje svakakve zle namjere koje su se uputile na to mjesto. Autor naglašava kako je najpoznatiji lik Atila na istarskom poluotoku onaj koji se nalazi na pročelju crkve Blažene Djevice Marije na Božjem Polju, vjerojatno zbog svoje dobre očuvanosti. Crkva se nalazi na brežuljku nedaleko od Vižinade, na cesti prema Poreču. Radi se o crkvi koja je okružena s nekoliko grobova i datira iz XV. stoljeća. Lik Atila je prikazan na pročelju crkve grotesknim izrazom lica i psećim ušima te isplaženim jezikom. Istarski narod naziva takav lik *čovjek-pas* ili Atila, na slici primjerice iz Vižinade.

Slika 4: Lik Atila pokraj Vižinade



Izvor: <http://istrianet.org/istria/architecture/urban/stoneheads/bozje-polje1.htm>

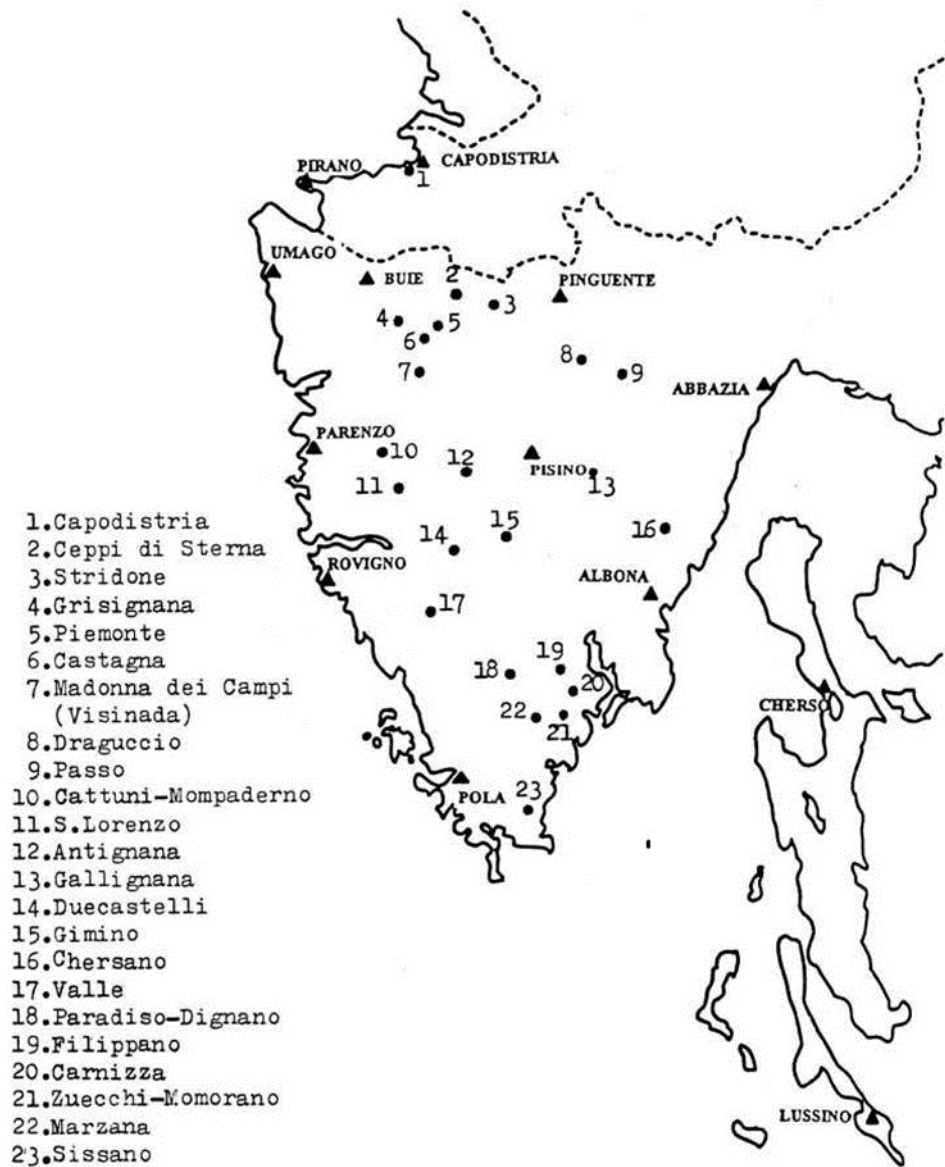
(Pristupljeno: 22.veljače 2021.)

Ernesto Zar, autor članka, piše o raznim predajama o Atili koje su sakupljali Maja Bošković-Stulli, Alma Brioni, Miklo Matičetov te Giuseppe Vidossich-Vidossi na području između doline rijeke Mirne i Novigrada .

Kao što je prikazano na *Slici 5*, Zar navodi da su na širem istarskom području pronađena 23 takva lika, na sljedećim lokacijama: Koprju, Šterni, Zrenju, Grožnjanu, Završju, Kostanjicu, Vižinadi, Draguču, Pazu, Katunu, Svetom Lovreču, Tinjanu *Slika 3*, Gračišću, Dvigradu, Žminju, Kršanu, Balama, Vodnjanu, Filipanima, Krnici, Mutvoranu, Marčani i u Šišanu. Autor opisuje apotropejske likove sa svim svojim značajkama, lokalitete na kojima su isti pronađeni te razlike među njima.

Slika 5: Mjesta pronalaska apotropejskih nalaza u Istri (Zar)

DISLOCAZIONE DEI REPERTI APOTROPAICI IN ISTRIA



Izvor: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=352778

(Pristupljeno 12. travnja 2021.)

No, ističe Zar nije svaki apotropejski lik nužno povezan s Atilom. Mnogi takvi likovi ne prikazuju specifične karakteristike koje povezujemo s istoimenom legendom. Posebice

oni pronađeni na središtu i jugu poluotoka, iako predaje koje je sakupila Bošković-Stulli u narodu na tom području govore upravo o njegovom postojanju. Apotropejski likovi srednje i južne Istre su smanjenih dimenzija u odnosu na ostale, postavljeni su u razini struktura koje nose oluke i na rubovima konstrukcija. U Tinjanu nailazimo na apotropejski lik Atila u središtu portala, kao što prikazuje slika u nastavku. Arheološki nalaz datira iz 1849., autor piše o kvalitetnoj izradi lika, koji zuri prijetećim pogledom.

Slika 6: *Lik Atila u Tinjanu*



Izvor: <http://istrianet.org/istria/architecture/urban/stoneheads/tinjan1.htm>

(Pristupljeno: 12. travnja 2021.)

Među značajnijim likovima navode se oni iz sjevernog područja doline rijeke Mirne, Svetog Lovreča, Dvigrada i Gračišća. Zar govori o pretpostavci koja se spominje u narodnim vjerovanjima, da je kralj Huna kriv za sve nevolje koje su zadesile istarski poluotok. Osim toga iznosi moguću poveznicu apotropejskih skulptura sa srednjovjekovnom fantastikom koja obiluje čudovištima sve do XV. stoljeća pa i kasnije. Za kraj ističe kako Atila postaje simbol i poprima alegorijsku funkciju s moralnom svrhom (Zar, 1994: 509-531; prijevod autorice rada. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=352778, pristupljeno 12. travnja 2021.).

6.2. Legenda o Atili

Kako piše Ivan Njegovan u *Mitovi i legende Istre i Kvarnera*, Atila je prema legendi 453. godine stigao na područje Istre, razorio je grad Akvileju, poharao sjevernu Italiju te se suočio sa Rimskim carstvom. Bezuspješno je pokušao osvojiti gotovo svako istarsko selo. Postoje mnogobrojne verzije legende o Atili u Istri, no početak najčešće glasi kako i sam Njegovan navodi.

„Atila je sin čiju je majku njezin vlastiti otac u mladosti držao zatočenu u dvorcu. Bio je strašno strog prema njoj i tek nakon dugotrajnog nagovaranja dopustio joj je da nabavi psa za kućnog ljubimca. Atila je plod ljubavi svoje majke i psa, a kada bi se nekome obraćao prvo bi tri puta zalajao, a tek onda progovorio. Na glavi je imao jedno oko na čelu“ (Njegovan, 2011: 16).

Isti autor piše kako je Atila uništio Dvigrad, Sveti Lovreč, Mutvoran, te Starigrad na moru, na mjestu kojeg je izgrađen sadašnji Novigrad. Mnogobrojna mjesta diljem Istre veže legenda da je Atila spalio cijelu Istru te da je ostala samo jedna kuća, kao na primjeru u Motovunu gdje je ostala samo jedna kuća u istom mjestu i jedan stari hrast kraj Kaldira. Atila je skončan na Božjem Polju kraj Vižinade nakon šta ga je pastir pogodio u oko. Sličnu verziju nam potvrđuje i Maja Bošković-Stulli u dolje navedenoj predaji *Rođenje i smrt Atile*. I dandanas na portalu crkve u Božjem polju, kako smo već naveli, nailazimo na lik Atile za kojeg se smatra da tjera zlo (Njegovan, 2011: 16).

Slične verzije ove legende nalazimo u knjizi *Zakopano zlato*, u poglavlju povijesne predaje. Evo, jedna od njih:

ROĐENJE I SMRT ATILE

Kod Velići i Ferenci jedno zemljište se zove Polačine. Blizu je gradina na brigu. Govore judi da su tamo bile velike polače nikega kralja. Njemu je prorok reka da će imati ščer i da će ona roditi dite nezakonito.

Da se to ne dogodi, kralj je ščer zatvorija. Ona ga je pitala neka njoj da barem jednog pasa. On njoj je da pasa i ona je začela i rodila Atilu, po čovika, po pasa, ki je najprije zalaja, a onda govorija. Kad je narasa, rušija je grade po Istri. I je doša kraj crikve na Božjen Polju da ju hiti doli. Tamo j bia jedan mali i on je s pračkon ubija Atilu i vojska se razbižala

(Bošković-Stulli, 1959: 127).

U knjizi *Istarske narodne priče* autorice Maje Bošković-Stulli nailazimo na posebno poglavlje o Atili, svaka predaja ima blagu izmjenju u sadržaju, no većinom su one vrlo slične. Kako smo već istaknuli, mnoga mjesta u Istri povezana su s nekom legendom o Atili. Tako je pokušavajući osvojiti Grožnjan, te došavši pod zidine, najprije zalajao tri puta, a onda naredio juriš na grad. Međutim, zvona na lokalnoj crkvi su se sama pokrenula te su ga zauvijek otjerala iz ovog kraja (Šišović, 2004: 18-19).

Nešto dublju analizu legende o Atili u Istri imaju Boris Perić i Tomislav Pletenac, u djelu *Fantastična bića Istre i Kvarnera*. Autori sa znanstvenog stajališta opisuju i otkrivaju simboliku brojnih fantastičnih bića Istre i Kvarnera te poveznicu sa suvremenim svijetom. Autori kao zapanjujuću činjenicu ističu to što se Atila sačuvao u narodnim predajama do današnjega dana. Tu „dugovječnost“ Atila pripisuju njegovoj okrutnosti u ratnim pohodima, no dovode u pitanje točnost povijesnih izvora, čiji sadržaj u većini proizlazi iz bizantskih i vatikanskih izvora, koji su nerijetko preglasili opise protivničkih naroda. U istočnom i zapadnom Rimskom Carstvu Atila se pripisuje nadimak Bič Božji, što ukazuje na doživljavanje njega kao Božje kazne grešnim ljudima. Autori navode kako se vjerojatno Atila uključio u neku legendu relativno nedavno, a ne povlači poveznice do petog stoljeća kao što se mislilo. Za legendu o Atili pišu da se oslanja na, kako ju oni nazivaju, matricu iste strukture koju susrećemo u klasičnim grčkim mitovima. Nadalje naglašavaju veliku sličnost Atila iz Istre s Minotaurom, spojem čovjeka i životinje, što gore navedena predaja *Rođenje i smrt Atila* potvrđuje. Atila je simbol nepredvidljive životinjske prirode koja je ukorijenjena u ljudskom biću. U djelu se spominje knjiga Hortisa Giuseppea Vidossicha *Leggende d' Attila in Istria, Miscellanea di studi in onore di Attilo*, nudeći nam interpretaciju priče o Atili koja nastaje između VI. i XII. stoljeća. Sjećanje na Atilina razaranja evocirala je slavenska okrutnost u doba naseljavanja. Dijelovi talijanske desnice i dandanas rado evociraju neciviliziranost slavenskih naroda kao svoj osnovni problem (Perić i Pletenac, 2008: 43-50).

Slaven Bertoša u svom radu *Istarske priče i legende: primjer Dvigrada* među pričama i legendama o Dvigradu navodi legendu o grčkom kralju Atili. Varijanta je to priče koju je zapisao Olinko Delorko 1953. u Kanfanaru, a kazivačica je bila 73-godišnja Marija Maružin. Priča govori da su postojala dva grada, jednim je vladao Atila, a kada je došla vojska i kuge time je sve bilo porušeno. Iz Italije su dolazili pronaći novac i naišli su na

grčki novac, jer su tamo bili Gregi (Grci). Tijekom izgradnje ceste za Dvigrad, pronađene su grobnice s velikim kostima. Atila je imao dugu kosu i bradu, te je na ploči crkve sv. Žufije (Sofije) napravljena njegova glava. Na istu verziju legende nailazimo kod Maje Bošković-Stulli u *Istarskim narodnim pričama* pod nazivom *Atila grčki kralj*, a kazivačica je ista ona koju je i Bertoša naveo. Autor navodi i drugu verziju priče u kojoj je Atila bio strašni kralj kojeg je rodila utamničena kraljica koja se družila sa psom. Atila je imao jedno oko na zatiljku, bio je okrutan kralj i zao „kao brek“, palio je i ubijao. Kao i ostale priče o Atili tako i ova govori da je izrekao jednu riječ i potom zalajao, tako naizmjenice (Bertoša, 2014: 125,126).

ATILA GRČKI KRALJ

Atila je bija kralj grčki. Su bili dva gradi, na vi kraj je bija grčki car, a na drugi kako jeno selo. Je bila vojska i kuga i to je porušeno.

Su došli od Italije, da te naći novac. Ma su našli grčki, da su tamo bili Gregi.

Kad su delali cestu na grad, kadi su bili mrtvi, u škuljah su našli velike kosti, su bili veliki. Atila da je ima duge vlasi, po staru i bradu. On je laja kao brek. U crkvi svete Žufije na ploči je bila učinjena njegova glava.

(Bošković-Stulli, 1959: 129).

Na još jednu priču, koja se vjerojatno odnosi na Dvigrad i govori o Atilinoj okrutnosti, nailazimo u *Istarskim narodnim pričama*, a istu legendu spominje i Bertoša u knjizi *Istarske priče i legende: primjer Dvigrada*.

ATILA PALIGRADE

Atila, pol brek, pol čovik. Kuda je njegova vojska šla, je sve zgori, pa su govorili: „Atila paligrade“. On je zapali i grad poli Kanfanar.

(Bošković-Stulli, 1959: 128).

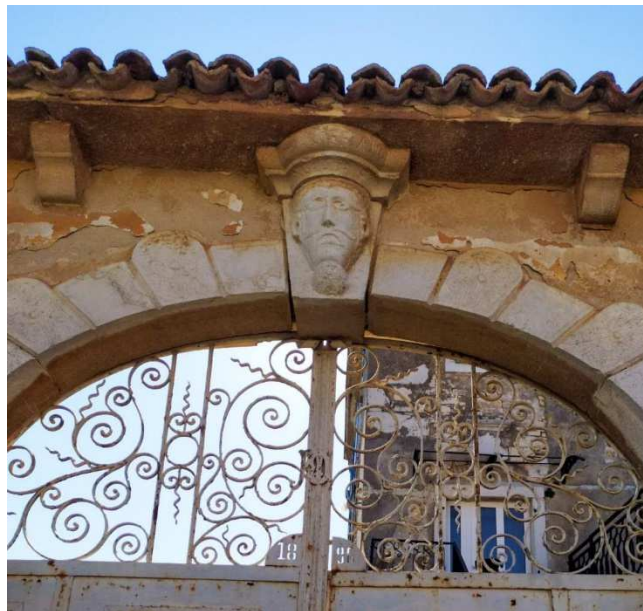
Bertoša spominje još jednu varijantu legende koju je zabilježio 1995. godine Davor Šišović, prema kazivanju 73-godišnjeg Toneta Cerina. Atila (Ateja) je bio francuski kralj koji je htio uništiti Istru. Najprije je porušio Dvigrad, a zatim je to htio učiniti i sa Sv. Lovrečom, ali tamo ga je ubila jedna mještanka rasprijevši mu trbuh i tako je spasila Sutlovreč i cijelu Istru“ (Bertoša, 2014: 126).

Postoje još mnoge inačice predaje o Atili, no za potrebe ovoga rada naveli smo reprezentativni dio. Najveći broj sveobuhvatno je objedinila Maja Bošković-Stulli u knjizi *Istarske narodne priče*, iako su, kao što smo pokazali, temu o Atili na području Istre i mnogi drugi autori istraživali.

6.3 Atila u usmenom kazivanju

Većina zabilježenih predaja o Atili datira u prošlom stoljeću, time za potrebe ovog rada autorica je odlučila istražiti ako postoje sjećanja o usmenom kazivanju predaje o Atili na području Istre kroz metodu intervjua. S obzirom da se jedna od bolje očuvanih apotropejskih figura Atila nalazi u Kašteliru te da obitelj autorice rada ima tamo korijene, autorica se odlučila za intervju svoje bake. Na slici vidimo apotropejski lik Atila na ulazu u dvorište jedne privatne kuće u Kašteliru.

Slika 7: Atila u Kašteliru



Izvor: autorica rada

Reči nešto o sebi.

Marija: *Vero znaš sve. Se zoven Marija Kocijančić, rođena Kovač 1935., vajak san bila domaćica, učinila 4 razreda, Bože ća i to. San hodila u talijanski vrtić 3 lita, moje sestre nisu stile hoditi. Pod Italijom san sa 6 lit počela u prvi razred tada je bila talijanska škola, kad bimo došli u školu najprvo bi zmolili Padre nešto i pole sve drugo. Pole je doša rat i 2 lita nismo hodili u školu. Pole san još tri razreda činila i gotovo.*

Ča si delala pole?

Marija: *A ča, smo delali najveć u kampanji. Kopali, škicali, nosili užinu u Mirnu. Od 19 lit san se uženila, a sa 20 san već imala tvoju mamu. Jeno lito pole Fiorelu, pole 10 lit, 1 masec i 1 dan tvoju tetu Emu. Kad su bile male smo hi vrgli u panir da mi moremo delati.*

Ča je to panir?

Marija: *Sprta od bek za nositi užinu na glavi. Tu si vrga dite i je stalo.*

Si čula za legendu o Atili?

Marija: *Kad san bila mala su govorili da je samo jena hiža ustala pod Atilom u Kašteliru. Kad je pasa Atila je sve dištruži, samo jena stara hiža ki je nutra jedan krug od kamika da je usta.*

Čemu je služija taj kamik?

Marija: *Niš, samo su zazidali hižu oko njega pole.*

Postoji još ta hiža?

Marija: *Da da, samo su je malo regulali. To ti je tamo u Bernobići di stava Marijeta.*

To su govorili dok ste bili dica?

Marija: *Da, ali anke pole su moj svekrv i svekrva to spominjali.*

Se domisliš još tih štoriji od kad si bila mala?

Marija: *Nisu nam puno štoriji povidivali, ili smo delali ili bi se mi dica mrež nas igrali. Znan da su strašili dicu sa štorijama o štrigima i štrigunima, pa se hodilo poli krsnika.*

Ča je bia ti krsnik?

Marija: *Kad ti je bilo bolno dite biš uzeja jedan kus njegove robe, biš pošla poli krsinika i on bi to blagoslovija, kad si torna doma biš to obuka ten bolnen ditetu. Ma ni pomoglo maša.*

Nona znaš za onu hižu u Kašteliru ki je neka glava od Atila na volti zgor portuna, je to ta hiža ki je ustala pod Atilom?

Marija: *To je druga hiža, ali da ta hiža ima neku glavu zgor portuna samo ja nisan čula da je od Atila.*

Kroz intervju pokazali smo da postoji još sjećanje mještana na predaju o Atili na području Istre. Upravo ovaj završni rad ima cilj da se to sjećanje prenosi na generacije kroz rad s djecom i objavljivanjem ovoga rada u digitalnom obliku dostupnom svima.

U narednom poglavlju prikazat ćemo metodički model rada s djecom u predškolskoj ustanovi na temu *Atila na području Istre*. Postoje razne aktivnosti koje se mogu primjenjivati, no najvažnije je odabrati kvalitetan sadržaj i redovito nuditi djeci materijal koji njeguje zavičajnu baštinu u skladu s njihovim interesima. Također treba obratiti pažnju na podizanje svijesti kod roditelja i ostalih članova djetetove okoline s obzirom da je to proces u kojemu svi kolektivno trebaju surađivati kako bi se dobili najbolji rezultati.

7. METODIČKI MODEL RADA S DJECOM NA PRIMJERU LEGENDE O ATILI

Odgoj djeteta ponajprije kreće u roditeljskom domu, nakon toga tu se uključuje predškolska ustanova. Važnost rada odgojitelja je pružati djetetu cjeloviti odgoj, kao što to navodi i Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Predškolska ustanova često bira kojim područjima spoznaje će se posvetiti pažnja u radu s djecom, no u najvećoj mjeri sam odgojitelj odlučuje sadržaj koji će nuditi te na koji način. Ako govorimo o zavičajnoj baštini tu odgojitelj treba kroz rad osvijestiti kod djece značenje pripadnosti nekom kraju, tradicijama, povijesti tog zavičaja te izuzetnu važnost posvetiti dijalektu koji je u zadnje vrijeme posebice zapostavljen, a u nekim krajevima gotovo zaboravljen. Osim toga potrebno je podizati svijest kod roditelja i ostalih članova djetetove okoline za bolju valorizaciju baštine.

Najbolji način da dijete spozna određeno područje je kroz igru. Vjekoslava Jurdana (2015: 26) ističe da igra nije čista zabava već ima mnogo dublji smisao, taj pojam podrazumijeva način mišljenja i strukturiranja svojeg unutarnjeg svijeta (svojeg Ja) i vanjskog svijeta (drugi, priroda, zavičaj, itd.). Tako je odgojitelju cilj osmisliti što adekvatniju igru za određenu dob djece uz što kvalitetniji materijal. Dobro osmišljen metodički model služi kao kamen temeljac kako bi djeca mogla izvući maksimalni potencijal iz ponuđenih materijala.

Dolje navedeni metodički model može se primijeniti na sve odgojne skupine, no treba se prilagoditi uzrastu. Preporuča se da se djecu uključi u svim fazama aktivnosti ukoliko je to moguće, time se kod djece izaziva veća zainteresiranost za područje koje se obrađuje, a samim time i bolje pamćenje teme koja se proučava. Djecu se može aktivno uključiti već u samoj pripremi materijala za rad, time se produbljuje njihova motivacija i zanimanje za ponuđenu aktivnost. U mlađim jasličkim skupinama radnja legende pomalo je zahtjevnija, dok se već sa starijom jasličkom skupinom može kvalitetno obraditi legenda o Atili. S vrtićkom skupinom se obrada legende može maksimalno iskoristiti.

Kao primjer metodičkog rada uzet ćemo stariju vrtićku skupinu. U nastavku možemo vidjeti *Legendu o Atili* Ivana Njegovana koja se prepriča djeci, no prije toga djecu se uvede u temu kroz motivaciju i najavu teme.

PRILOG 1

LEGENDA O ATILI

U Istri stoljećima kruže razne legende o vojskovođi i vladaru Huna, Atili kojeg su zbog sile i kaosa kojeg bi ostavljao, na zapadu nazivali i "Bič božji".

Narod je bio toliko u strahu, te je Atili pripisivao svakojake magične moći. Tako je narod o Atili govorio: Atila je sin čiju je majku njezin vlastiti otac u mladosti držao zatočenu u dvorcu. Bio je strašno strog prema njoj i tek nakon dugotrajnog nagovaranja dopustio joj je da nabavi psa za kućnog ljubimca. Atila je plod ljubavi svoje majke i psa, a kada bi se nekome obraćao prvo bi tri puta zalajao, a tek onda progovorio. Na glavi je imao jedno oko na čelu.

Prema predajama razorio je Dvigrad, Sveti Lovreč, Mutovran, te Starigrad na moru, umjesto kojeg je kasnije sazio Novigrad. Uništio je i mnogobrojne dvorce i palače

kojima danas nema ni traga. Navodno je spalio cijelu Istru od koje je ostala samo jedna kuća u Motovunu i jedan stari hrast kraj Kaldira.

Pokušao je osvojiti Grožnjan, pa je u skladu sa vjerovanjem da je mogao lajati, zalajao tri puta kada je stigao pod grad i naredio napad. No, zvona su se na lokalnoj crkvi zaljuljala i zauvijek su ga otjerala iz grada.

Prema jednoj je legendi Atila skončao na Božjem Polju kod Vižinade kad ga je pastir pogodio u oko. Zbog toga njegova glava stoji na kamenom nadvratniku crkve Blažene Djevice Marije na Božjem Polju koja se spominje još u 12. stoljeću kao sjedište vitezova Templara.

Ne postoje arheološki ni pisani dokazi da je Atila poharao Istru, premda znamo da je pred kraj svog života stigao do područja današnje Francuske i do sjeverne Italije, gdje je razorio Akvileju i zaprijetio samom Rimu

Bilo kako bilo, slične okrunjene kamene glave s psećim ušima i isplaženim jezikom možemo pronaći i u drugim mjestima diljem istarskog poluotoka.

Ljudi su se u nekad u tim teškim vremenima često osjećali potpuno nezaštićeni od udara sudbine, ratova, razbojnika, bolesti, te raznih natprirodnih zlih bića. Želeći te neželjene pojave na bilo koji način preplašiti i otjerati od sebe, na istaknuta mjesta postavljali bi lik onog koji mora prestrašiti i najgoreg neprijatelja, bio on čovjek ili zloduh.

Za njegovim grobom se i danas traga, budući da se smatra da je sahranjen uz veliko blago, no on nikad nije pronađen

(Njegovan, 2011: 16).

1. MOTIVACIJA: Djecu se posjedne u krug i postavi nekoliko pitanja vezanih uz temu: *Volite li legende? Poznajete li neku legendu? Bojite li se kada na slici vidite neki strašan lik?* Odgovori se mogu zapisati te ih se može usporediti sa odgovorima na slijedeća pitanja.
2. NAJAVA TEME: *Upoznat ćemo legendu o jednom kralju koji je živio davno, bio je toliko strašan da ga se ljudi još dandanas boje. Želite li čuti ovu priču?*

3. OTKRIVANJE TEME: Djeci se interpretativnim tonom otkriva tema. *Danas ćemo upoznati Legendu o Atili.*
4. GLAVNI DIO: Izražajno čitanje legende o Atili u Istri, koja je navedena u *Prilogu 1.*
5. PAUZA da se slegnu dojmovi.
6. DOJMOVI: *Kako vam se svidjela ova legenda? Zašto? Kako ste se osjećali kada ste čuli da je Atila porušio toliko gradova? Jeste li se bojali dok ste slušali ovu legendu? Je li Atila nepobjediv? Tko ga je na kraju svladao? Što biste vi napravili da vama sada dođe Atila?*
7. ZAKLJUČAK: Djeci se prilože bojice i papir, podjeli ih se u dvije grupe. Jednima se ponudi da crtaju lik Atilu dok bi drugi crtali na koji bi način oni preplašili Atilu. Nakon crtanja, odgojiteljice odigraju lutkarsku predstavu djeci. Predstava je na istro-venetskom dijalektu kao što možemo vidjeti u *Prilogu 2* te se odigrava u jednom činu. Predstava simbolizira potragu za Atilinim zlatom. Ovaj se tekst može koristiti u talijanskom vrtiću ili ako djeca poznaju dijalekt istro-veneto, no po potrebi se može prevesti. Navest će se samo prvi čin zbog trajanja predstave. Time se dodatno usvaja usmena zavičajna baština uporabom istro-venetskog dijalekta.

PRILOG 2

LA PIGNATA DE ORO

Likovi:

TIO-vecchio avaro di Grisignana

BEPIN PAGAN-vicino di casa di Tio

Scena I

TIO: No poso creder...no poso creder...xe vero...mio nono gaveva ragion. E mi, sturlo che son, go spetà tanti ani per vignir qua a sapor ben, arar come Dio comanda, portar via tute le piere, "buta šo quel grumaso", diseva mio nono, e ti trovarà un grando tesoro: la pignata de oro, che un re, mešo omo e mešo can, de nome Atila, dopo che ga distruto 'sti paesi qua torno el ga destinà de sconderla qua. Che roba...che contentesa...Orca mare! Ma adesso ghe vol che stago atento; sicuro i me la volarà cior,

i gavarà ła visto che la go trovà; ghe vol presto che la scondo indove, che la meto ben soto cadenaso. Son sicuro che ła i parla de 'sta roba in castel -mare mia- no devo lassar che i me la porta via. Però adeso ti vedarà: quella mia molie e la fia, le volarà vestiti, la picia la volarà la dote per sposarse, le volarà sempre veder e tocar 'sta mia pignata. Cos far? Quele manigolde le me butarà remengo. Sempre pronte a domandar qualcosa.

E mi, sa cos'che farò? La scondarò e no ghe la mostrarò a nisun e la tegnarò come el bombon. Che bel! Mi e la mia pignatela de oro, che sodisfasion, che contentesa...

Orco! Dismentigo sempre la peša roba. E si ła i sa duti? Come la portarò casa senza che i me la vedi: qua duto ga oci, i vedi subito cos'che ti porti in caro, forsi i sa ła in paese, povero mi...

Autor: Gaetano Benčić.

Scena se nastavlja no autorica je smatrala nepotrebnim navoditi je u cijelosti.

Sljedeći se dan organizira izlet autobusom na Božje Polje. Izlet se sastoji od šetnje do crkve Blažene Djevice Marije na Božjem Polju, razgledavanja crkve, posebice lika Atila na pročelje crkve te razgovor o tome. Izvan dvorišta crkve sakrili bi 3 predmeta zlatne boje. Djeci bi se predstavila potraga za Atilinim blagom te pravila igre. Onaj koji prvi nađe blago je pobjednik. Aktivnost potrage za blagom bi trajala 20 do 30 minuta.

Cilj takvog metodičkog plana uz navedenu legendu jest zadovoljavanje dječje potrebe za igrom, stjecanje znanja o tome što su legende, bogaćenje dječjeg rječnika, poticanje dječjeg interesa i pažnje, razvoj verbalne komunikacije kroz igru, razvoj vještine slušanja, razvoj koncentracije, zapažanja i razmišljanja, razvoj i poticanje kreativnosti, fizička aktivnost, stvaranje istraživačkih vještina, upoznavanje s krajolikom te upoznavanje i poticanje uporabe dijalekta.

S obzirom na to da djeca u skupini velikom većinom nisu poznavatelji istro-veneto dijalekta te je predstava bogata njima nepoznatim riječima autorica se odlučila za promjenu aktivnosti. Treba napomenuti da se gore navedena aktivnost može odlično ukomponirati u radu sa skupinom koja poznaje minimalno dijalekt istro-veneto. Izlet do crkve Blažene Djevice Marije na Božjem Polju nije bio omogućen od strane vrtića pa je autorica izradila alternativnu potragu za blagom.

Sa djecom se može isplanirati posjet domu za starije osobe u obližnjem krugu, a u prethodnom razgovoru sa osobljem doma dogovoriti da korisnici doma pročitaju djeci predaju o Atili te naknadno razgovaraju na dijalektu. Posjet domu za starije osobe nažalost nije omogućen zbog epidemioloških mjera vezanih uz koronavirus. Takve posjete je poželjno izvoditi na mjesečnoj razini te prethodno pripremiti aktivnosti posjeta u redovnom mjesečnom planu i programu predškolske ustanove.

Osim navedenih aktivnosti, u standardnom vrtićkom planu i programu može se izdvojiti razgovor sa djecom na dijalektu 3 puta tjedno, a samim time proširiti znanje onih koji se u svojim domovima koriste zavičajnim govorom te otvoriti nova spoznajna područja onima koji se u krugu obitelji koriste isključivo standardnim književnim jezikom.

Da bi se sačuvale takve aktivnosti i proširile ideje ostalih odgojno-obrazovnih djelatnika, autorica rada predlaže objedinjenje radova koji potiču očuvanje zavičajne baštine putem jedne od internetskih platformi. Tako bi ti radovi mogli biti dostupni svim zainteresiranima za ovo područje te bi odgojno-obrazovni djelatnici mogli iznositi svoje ideje i iskustva te postavljati pitanja koja bi služila unaprjeđenju tog područja.

U nastavku možemo vidjeti pripremu za odrađenu likovnu aktivnost na temu: *Atila na području Istre*, u kojoj su djeca izrađivala apotropejske likove Atila u glinamol tehnici te potragu za blagom.

PRIPREMA ZA IZVOĐENJE LIKOVNE AKTIVNOSTI

OPĆI PODACI

Dječji vrtić: „Radost“ Poreč

Studentica: Kristina Prodan

Broj djece: 19

Dob djece: 5-8

Odgojiteljica: Kristina Gašparac

Odgojna skupina: Sastoji se od 19-ero djece u dobi od 5. 3 do 7. 2 godina. Ima 9 dječaka i 10 djevojčica, od kojih 17 predškolaca i dvoje djece srednje dobi.

Psihofizičke karakteristike djece: U skupini nema djece s posebnim potrebama.

Lokacija aktivnosti: Vrtić i šetnica hotela Pical.

Datum izvedbe: 7. 2. 2020.

STRUČNI PODACI

Prethodne aktivnosti: Uvodni razgovor o pričama i legendama.

Cilj aktivnosti: Upoznavanje djece sa povijesti zavičaja. Poticanje razvoja kreativnosti kroz rad s glinomolom i snalaženje s raznim predmetima za pomoć pri oblikovanju. Upoznavanje djece sa geografskim pojmovima, snalaženje na karti i u prostoru u potrazi za blagom.

Razvojne zadaće

- a) tjelesni, psiho-motorički i zdravstveni razvoj
 - razvoj fine motorike, preciznosti i koordinacije, spretnosti i ustrajnosti tijekom aktivnosti
 - poticanje razvijanja vještina baratanja različitim predmetima, alatima, materijalima i priborom
 - usvajanje higijenskih navika djece i prostora
- b) emocionalno-socijalni razvoj ličnosti
 - poticanje usvajanja osnovnih normi ponašanja u grupi, poticanje na prihvaćanje i uvažavanje različitosti, poticanje samostalnosti, razvijanje pozitivnih emocionalnih stanja
 - poticanje suradništva, komunikacije i tolerancije
- c) spoznajni razvoj
 - razvijanje pažnje, koncentracije i pamćenja, razvijanje auditivne, vizualne i taktilne percepcije
 - razvijanje sposobnosti operativnog mišljenja, zaključivanja i rješavanja zadataka
- d) komunikacijsko-stvaralački razvoj

- negovanje kulturne baštine, bogačenje rječnika, svladavanje tehnike oblikovanja gline

Likovni jezik

- a) likovni elementi
 - reljef, niski
- b) kompozicijska načela
 - kontrast, proporcija, jedinstvo

Likovno područje

- a) likovna tehnika
 - glinamol
- b) materijali i pribor
 - glinamol, valjak, štapići, plastični nožići, voda
- c) postupci
 - oblikovanje

Umjetnička djela

- prikaz raznih antropomorfnih figura Atila pronađenih na području Istre

Korelacija

- Zavičajna baština

Metode

- Praktične aktivnosti i preporučavanje

Principi

- Postupnost, strpljivost, pristupačnost

Socijalni oblici rada

- Grupni, individualni

Priprema odgojitelja za rad

- Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B., (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*

ARTIKULACIJA AKTIVNOSTI

Uvodni dio aktivnosti:

U uvodnom djelu se potiče interes djece kroz razgovor o legendama i predajama posebice iz njihovog zavičaja. Postavljajući im pitanja poput ovih: *Znate li što su legende? Poznajte li neku legendu? Poznajete li neku predaju?* Slijedi prezentiranje hamer papira sa slikama apotropejskih figura Atila na području Istre i lokaciji na kojima su smještene, *Slika 8*. Zatim slijedi razgovor o mjestima u Istri na kojima su pronađene figure i predstavljanje apotropejskih figura djeci koju je autorica rada sama izradila, *Slika 9*. Nakon predstavljanja tehnike glinamola te načina oblikovanja figure koju smo prethodno pripremili, djeca kreću u izradu figura.

Radni, glavni dio aktivnosti:

Glavni dio aktivnosti uključuje prepričavanje legende o Atili na području Istre te izradu figure Atila u glinamol tehnici. U *Prilogu 1* možemo vidjeti tekst prepričane legende. Nakon predstavljanja tehnike glinamola te načina oblikovanja figure koju smo prethodno pripremili, djeca kreću u izradu figura. Za vrijeme sušenja figura odlazimo u šetnju u okolici hotela Pical, šetnja će zapravo biti potraga za „blagom“. Prije polaska podijelimo djecu u skupine od troje do petero djece, svakom djetetu stavimo prethodno izrađenu narukvicu putem koje će se razlikovati po grupama, *Slika 10*. Dodjeljivanje ručno izrađene mape, *Slika 11* i *Slika 12*, svaka grupa dobit će jednu mapu. Prvi zadatak se sastoji od pronalaska sakrivene lopate. Na prvoj lokaciji naznačenoj na mapi sakrivene su dvije lopate. Grupa koja najbrže pronađe lopatu, može nastaviti tražiti „blago“ na sljedećoj lokaciji naznačenoj na karti, *Slika 13* i *Slika 14*. Pronalazak „blaga“ ranije zakopanog u pijesku, *Slika 15*. Proglašenje pobjedničke ekipe, *Slika 16*, te preporuka pobjedničkoj ekipi da podjeli „blago“ s drugom ekipom.

Završni dio aktivnosti: Pripreme radova za izlaganje, *Slika 17* i *Slika 18* te okupljanje uz razgovor o radovima i potragom za „blagom“.

Slika 8: Hamer Atila



Izvor: autorica rada

Slika 9: *Atila - Kristina Prodan*



Izvor: autorica rada

Slika 10: *Podjela u grupe*



Izvor: autorica rada

Slika 11: *Mape*



Izvor: autorica rada

Slika 12: *Detalji mape*



Izvor: autorica rada

Slika 13: *Potruga za „blagom“*



Izvor: autorica rada

Slika 14: *Nastavak potrage, svi se uključuju u potragu*



Izvor: autorica rada

Slika 15: Ranije zakopano „blago“



Izvor: autorica rada

Slika 16: Pronalazak blaga



Izvor: autorica rada

Slika 17: Radovi djece 1



Izvor: autorica rada

Slika 18: Radovi djece 2



Izvor: autorica rada

„Djeca su naša budućnost. Što ih naučimo, na što ih uputimo kao prave vrijednosti, to će ponijeti u svijet u svoje budućnosti“ (Jurdana, 2015: 33).

8. ZAKLJUČAK

Krenuvši od pretpostavke da se legenda o Atili na području Istre, kako se i ovaj rad naziva, može uvrstiti u kategoriju legende, od samog početka nailazimo na kontradiktorne informacije. Kod nekih autora ona se definira kao legenda, dok je drugi autori kategoriziraju kao predaju. Kroz analizu tih dviju književnih vrsta usmene književnosti, legende i predaje, zaključujemo da se radi o predaji. S obzirom na to da se radi o povijesnom liku, možemo je svrstati u povijesnu predaju s demonološkim elementima, specifičnu za istarsko područje jer ne nailazimo ni na jednu sličnu predaju u drugim područjima.

Kako se predaja o Atili prenosila stoljećima, naša je dužnost nastaviti to činiti u radu s djecom. Predaja o Atili, zbog svoga dugoga opstanka i zadržavanja na ovom području, ima svoju specifičnost koju treba nastaviti njegovati i održavati za buduće generacije.

Istra posjeduje mnogo predaja i legendi, svaka od njih ima svoje čari te svaku možemo adekvatno primijeniti u radu sa djecom. Autorica smatra da je velika šteta što se učestalo primjenjuju samo priče svjetskih književnosti, posebice klasične Grimmove bajke, dok istovremeno postoje vrlo kvalitetne hrvatske priče, koje proširuju znanje djece. Posebnu vrijednost imaju priče (legende, bajke, povijesne predaje) djetetova zavičaja, koje nažalost često ostaju zaboravljene. Njima dijete obogaćuje znanje o zavičaju u kojemu živi, o samome sebi i svijetu oko sebe. Upoznavanje s kulturom kraja u kojemu dijete živi i njegovanje iste, presudno je za razvoj identiteta svakog djeteta. Ono što će dijete naučiti u vrtiću može ga pratiti cijeli život, a u tome koraku je odgojitelj onaj koji ima glavnu ulogu. Djeca koju danas odgajamo jednog će dana postati odrasli ljudi koji će ta znanja i vještine nositi sa sobom kroz život.

U ta znanja i vještine pripada bogata usmena baština na tlu Istre o strašnom liku Atili. Upravo kao što je ta predaja pomagala kroz stoljeća narodu u Istri u suočavanju s strašnim neprijateljem, tako ta predaja ima ljekovitu ulogu i u radu s djecom. Strah i suočavanje s onim što izaziva taj strah je sastavni dio čovjekova života, i u prošlosti i danas. Upravo usmena baština, u ovom slučaju predaja o Atili uči nas kako pobijediti strah i suočiti se s teškoćama. Stoga je vrijednost usmene predaje o Atili, kao i njezina uloga, i danas itekako aktualna.

9. LITERATURA

KNJIGE:

1. Anić, V. (2002.) *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
2. Benussi, B. (2002.) *Povijest Pule u svjetlu municipalnih ustanova do 1918. godine*. Pula: Zavičajna naklada 'Žakan Juri'.
3. Bertoša, M. (2005.) Dvadesete. U: Bertoša, M. (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod: „Miroslav Krleža“, str. 636-637.
4. Bertoša, S. (2005.) Mletačka i austrijska Istra u XVI. st. U: Bertoša, M. (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod: „Miroslav Krleža“, str. 628.
5. Botica, S. (2013.) *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Bošković-Stulli, M. (1959.) *Istarske narodne priče*. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost.
7. Bošković-Stulli, M. (1997.) *Priče i pričanje: stoljeće hrvatske usmene proze*. Zagreb: Matica hrvatske.
8. Bošković-Stulli, M. (1986.) *Zakopano zlato: hrvatske usmene pripovijetke, predaje i legende iz Istre*. Pula: Čakavski sabor.
9. Coelho, P. (2012.) *Alkemičar*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o.
10. Dukovski, D. (2004.) *Istra: kratka povijest dugoga trajanja: od prvih naseobina do danas*. Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika.
11. Dukovski, D. (2005.) Pod Italijom (1918-43), Ustanak i njemačka okupacija (1943-45), Poraće (1945-54), Od sredine XX.st. do raspada Jugoslavije. U: Bertoša, M. (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod: „Miroslav Krleža“, str. 631-636.
12. Eagleton, T. (2002.) *Ideja kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
13. Gračaini, H. (2015.) *Slavne povijesne ličnosti – 10 velikih osvajača i 10 slavni vladarica od starog do novog vijeka*. Zagreb: Meridijani.
14. Jurdana, V. (2015.) *Igri. Mala zavičajna čitanka (s primjerima iz čakavske poezije Drage Gervaisa)*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
15. Jurković, I. (2005.) Kasni srednji vijek. U: Bertoša, M. (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod: „Miroslav Krleža“, str. 227-228.

16. Kovačević, D. (2000.) *Legende i predaje Hrvata*. Zagreb: Biblioteka Hrvatska baština.
17. Levak, M. (2007.) *Slaveni vojvode Ivana: kolonizacija Slavena u Istri u početnom razdoblju franačke uprave*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
18. Njegovan, I. (2011.) *Mitovi i legende Istre i Kvarnera*. Rijeka: List d.o.o.
19. Perić, B., Pletenac, T. (2008.) *Fantastična bića Istre i Kvarnera*. Zagreb: Vuković & Rujić.
20. Rudan, E. (2016.) *Vile s Učke - Žanr, kontekst, izvedba i nadnaravna bića predaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
21. Šetić, N., Manin, M. (2005.) Od pada Mletačke Republike do sredine XIX. st., Od sredine XIX. st. do raspada Austro- Ugarske. U: Bertoša, M. (ur.). *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod: „Miroslav Krleža“, str. 629-631.

ZBORNICI:

1. Bertoša, S. (2014.) Istarske priče i legende: primjer Dvigrada. U: Jelenić, M. (ur.). *Dvegrajski zbornik - zbornik radova sa znanstvenih skupova "Crtice iz povijesti Kanfanarštine" 2012. i 2013. Br. 2*, str. 115-128. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/729380>.
2. Maretić, M., Caktaš, J. (2007.) Zavičajna baština u funkciji očuvanja hrvatskog identiteta. U: Cambi, N. (ur.). *Zavičajna baština: HNOS i kurikulum*. Split: Književni krug, str. 87-96.
3. Obad, M. (2007.) Zavičajnost kao ishodište nacionalnog (Kap vode – zrno soli, Japan 2005.). U: Cambi, N. (ur.). *Zavičajna baština: HNOS i kurikulum*. Split: Književni krug, str. 174-189.
4. Pinoza-Kukurin, Z., Reš, M. (2002.) Usmene narodne priče u aktivnostima s predškolskom djecom. U: Bacalja, R. (ur.). *Živa baština*. (10. - 11. svibnja 2002.). Zadar: Visoka učiteljska škola u Zadru, str. 190-192.
5. Pust Škrgulja, V. (2007.) Baština u školi, popularizacija sustavne skrbi za baštinu zavičaja u manjoj lokalnoj sredini – iskustvo iz Ivanić Grada. U: Cambi, N. (ur.). *Zavičajna baština: HNOS i kurikulum*. Split: Književni krug, str. 202-223.
6. Ribičić, G., Mihanović, V. (ur.) (2016.) *Dječja knjižnica i nematerijalna kulturna baština*. Split: Gradska knjižnica Marka Marulića.

7. Stevanović, M. (2002.) Modelski pristup baštini kao izvorištu odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolske i mlađe školske dobi. U: Bacalja, R. (ur.). *Živa baština*. (10. - 11. svibnja 2002.). Zadar: Visoka učiteljska škola u Zadru, str.149-155.
8. Šišović, D. (2004.) Atila u Istri. U: Sinčić, M. (ur.). *Franina i Jurina*. Račice: Reprezent, str. 18-19.

ČASOPISI:

1. Hajdarović, M. (2006.) Atila i Rimsko Carstvo, *Hrvatski povijesni portal, elektronički časopis za povijest i srodne znanosti*. Dostupno na: <https://povijest.net/2018/?p=2184>. (Pristupljeno: 12. travnja 2021.).
2. Lancović, H. (2011.) Boris Perić & Tomislav Pletenac, Fantastična bića Istre i Kvarnera, *Problemi sjevernog Jadrana 11*, str. 163-166. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/85485>. (Pristupljeno: 24. veljače 2021.).
3. Šarlija, T. (2009.) Istarski puti (4) – Hum, *Hrvatski povijesni portal, elektronički časopis za povijest i srodne znanosti*. Dostupno na: <https://povijest.net/istarski-puti-4-hum/>. (Pristupljeno: 2. veljače 2021.).
4. Zar, E. (1994.) Figure apotropaiche in Istria e loro rapporti con le leggende di Attila, *ATTI, Vol. XXIV*, str. 509-531. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=352778. (Pristupljeno: 12. travnja 2021.).
5. Zlodi, Z. (2000.) Velik je naš Bog i velika je njegova moć! Bič Božji, *Veritas: Glasnik sv. Antuna Padovanskog, Br. 4*. Dostupno na: <http://www.veritas.hr/arhiv/ver2000/Ver4-00/zlatnele.htm>. (Pristupljeno 12. travnja 2021.).

MREŽNI IZVORI:

1. Blaga i misterije, *Legendarni dan kad je silni Atila Bič Božji poharao Istru ali uzmaknuo pred Grožnjanom i danas pričavaju*, <https://blagamisterije.com/legendarni-dan-kad-je-silni-atila-bic-bozji-poharao->

[istru-ali-uzmaknuo-pred-groznjanom-i-danas-prepicavaju/4966/](https://www.istru-ali-uzmaknuo-pred-groznjanom-i-danas-prepicavaju/4966/).

(Pristupljeno: 12. travnja 2021.).

2. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Istra*, <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=28002>. (Pristupljeno 3. veljače 2021.).
3. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Novigrad*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44266>. (Pristupljeno 2. veljače 2021.).
4. Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Usmena književnost*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417>. (Pristupljeno: 10. veljače, 2021.).
5. Općina Vižinada – Visinada, *Povijest*, <http://www.vizinada.hr/Povijest.aspx>. (Pristupljeno: 2. veljače 2021.).
6. Proleksis enciklopedija, *Grožnjan*, <https://proleksis.lzmk.hr/24675/>. (Pristupljeno: 2. veljače 2021.).

SLIKE:

Slika 1: *Pogled na Motovun*, izvor: <https://www.naturala.hr/ta-divna-istra-sto-posjetiti-i-gdje-dobro-pojesti/>. (Pristupljeno: 1. veljače, 2021.).

Slika 2: *Faze modelskog pristupa baštini*, izvor: Prema Stevanoviću, prilagodila autorica rada, 2002: 154 .

Slika 3: *Atila*, izvor: <https://www.alamy.com/stock-photo/attila-the-hun.html>. (Pristupljeno: 20. veljače 2021.).

Slika 4: *Lik Atile pokraj Vižinade*, izvor: <http://istrianet.org/istria/architecture/urban/stoneheads/bozje-polje1.htm>. (Pristupljeno: 22. veljače 2021.).

Slika 5: *Mjesta pronalaska apotropejskih nalaza u Istri (Zar)*, izvor: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=352778. (Pristupljeno 12. travnja 2021.).

Slika 6: *Lik Atile u Tinjanu*, Izvor: <http://istrianet.org/istria/architecture/urban/stoneheads/tinjan1.htm>. (Pristupljeno: 12. travnja 2021.).

Slika 7: Atila u Kašteliru

Slika 8: Hamer Atila, izvor: autorica rada.

Slika 9: *Atila - Kristina Prodan*, izvor: autorica rada.

Slika 10: *Podjela u grupe*, izvor: autorica rada.

Slika 11: *Mape*, izvor: autorica rada.

Slika 12: *Detalji mape*, izvor: autorica rada.

Slika 13: *Potraga za blagom*, izvor: autorica rada.

Slika 14: *Nastavak potrage, svi se uključuju u potragu*, izvor: autorica rada.

Slika 15: *Blago, ranije zakopano*, izvor: autorica rada.

Slika 16: *Pronalazak blaga*, izvor: autorica rada.

Slika 17: *Radovi djece 1*, izvor: autorica rada.

Slika 18: *Radovi djece 2*, izvor: autorica rada.

PRILOG 1: *Legenda o Atili*

PRILOG 2: *La pignata de oro*

PRILOG 1

LEGENDA O ATILI

U Istri stoljećima kruže razne legende o vojskovođi i vladaru Huna, Atili kojeg su zbog sile i kaosa kojeg bi ostavljao, na zapadu nazivali i "Bič božji".

Narod je bio toliko u strahu, te je Atili pripisivao svakojake magične moći. Tako je narod o Atili govorio: Atila je sin čiju je majku njezin vlastiti otac u mladosti držao zatočenu u dvorcu. Bio je strašno strog prema njoj i tek nakon dugotrajnog nagovaranja dopustio joj je da nabavi psa za kućnog ljubimca. Atila je plod ljubavi svoje majke i psa, a kada bi se nekome obraćao prvo bi tri puta zalajao, a tek onda progovorio. Na glavi je imao jedno oko na čelu.

Prema predajama razorio je Dvigrad, Sveti Lovreč, Mutovran, te Starigrad na moru, umjesto kojeg je kasnije sazio Novigrad. Uništio je i mnogobrojne dvorce i palače kojima danas nema ni traga. Navodno je spalio cijelu Istru od koje je ostala samo jedna kuća u Motovunu i jedan stari hrast kraj Kaldira.

Pokušao je osvojiti Grožnjan, pa je u skladu sa vjerovanjem da je mogao lajati, zalajao tri puta kada je stigao pod grad i naredio napad. No, zvona su se na lokalnoj crkvi zaljuljala i zauvijek su ga otjerala iz grada.

Prema jednoj je legendi Atila skončao na Božjem Polju kod Vižinade kad ga je pastir pogodio u oko. Zbog toga njegova glava stoji na kamenom nadvratniku crkve Blažene Djevice Marije na Božjem Polju koja se spominje još u 12. stoljeću kao sjedište vitezova Templara.

Ne postoje arheološki ni pisani dokazi da je Atila poharao Istru, premda znamo da je pred kraj svog života stigao do područja današnje Francuske i do sjeverne Italije, gdje je razorio Akvileju i zaprijetio samom Rimu

Bilo kako bilo, slične okrunjene kamene glave s psećim ušima i isplaženim jezikom možemo pronaći i u drugim mjestima diljem istarskog poluotoka.

Ljudi su se u nekad u tim teškim vremenima često osjećali potpuno nezaštićeni od udara sudbine, ratova, razbojnika, bolesti, te raznih natprirodnih zlih bića. Želeći te neželjene pojave na bilo koji način preplašiti i otjerati od sebe, na istaknuta mjesta postavljali bi lik onog koji mora prestrašiti i najgoreg neprijatelja, bio on čovjek ili zloduh.

Za njegovim grobom se i danas traga, budući da se smatra da je sahranjen uz veliko blago, no on nikad nije pronađen

(Njegovan, 2011: 16).

PRILOG 2

LA PIGNATA DE ORO

Likovi:

TIO - vecchio avaro di Grisignana

BEPIN PAGAN - vicino di casa di Tio

Scena I

TIO: No poso creder...no poso creder...xe vero...mio nono gaveva ragion. E mi, sturlo che son, go spetà tanti ani per vignir qua a sapor ben, arar come Dio comanda, portar via tute le piere, "buta şo quel grumaso", diseva mio nono, e ti trovarà un grandò tesoro: la pignata de oro, che un re, meşo omo e meşo can, de nome Atila, dopo che ga distruto 'sti paesi qua torno el ga destinà de sconderla qua. Che roba...che contentesa...Orca mare! Ma adeso ghe vol che stago atento; sicuro i me la volarà cior, i gavarà şa visto che la go trovà; ghe vol presto che la scondo indove, che la meto ben soto cadenaso. Son sicuro che şa i parla de 'sta roba in castel -mare mia- no devo lassar che i me la porta via. Però adeso ti vedarà: quela mia molie e la fia, le volarà vestiti, la picia la volarà la dote per sposarse, le volarà sempre veder e tocar 'sta mia pignata. Cos far? Quele manigolde le me butarà remengo. Sempre pronte a domandar qualcosa.

E mi, sa cos'che farò? La scondarò e no ghe la mostrarò a nisun e la tegnarò come el bombon. Che bel! Mi e la mia pignatela de oro, che sodisfasion, che contentesa...

Orco! Dimentigo sempre la peşa roba. E si şa i sa duti? Come la portarò casa senza che i me la vedi: qua duto ga oci, i vedi subito cos'che ti porti in caro, forse i sa şa in paese, povero mi...

Autor: Gaetano Benčić.